

1^ο ΓΕΝΙΚΟ ΛΥΚΕΙΟ ΦΙΛΙΠΠΙΑΔΑΣ

Α' ΛΥΚΕΙΟΥ

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΝΤΟΠΙΟΛΑΛΙΑ

“Οι λέξεις έχουν τη δική τους ιστορία”

ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΕΣ ΜΑΘΗΤΕΣ

Αθανασίου Λαμπρινή

Ζήση Μαρίνα

Μπαντούνα Δήμητρα

Αθανασοπούλου

Θάνος Ευάγγελος

Μπεζεβέγκης Ηλίας

Αλεξάνδρα

Καψάλη Αργυρώ

Ντόβας Ιωάννης

Αναστασίου Παναγιώτης

Κιόσγια Γιόνα

Οικονόμου Γρηγόρης

Δαρδαμάνη Σοφία

Λαϊνά Σπυριδούλα

Ελρζί Έλσα

Μπαλάφα Παρασκευή

Ζήκος Κωνσταντίνος

Υπεύθυνοι καθηγητές

Ζιάκα Ζωή

Ρούμπος Δημήτριος

Φιλιππιάδα, Μάιος 2012

Περιεχόμενα

1	ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	4
2	ΠΡΟΛΟΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ:.....	6
2.1	ΔΙΑΛΕΚΤΟΣ:.....	6
2.2	ΙΔΙΩΜΑ :.....	7
3	ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ.....	8
3.1	ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΑ	8
3.1.1	ΑΦΟΜΟΙΩΣΗ ΦΩΝΗΕΝΤΩΝ.....	8
3.1.2	ΠΑΘΗ ΣΤΑ ΣΥΜΦΩΝΑ	8
3.1.3	ΜΕΤΑΘΕΣΗ – ΑΝΤΙΜΕΤΑΘΕΣΗ.....	8
3.1.4	ΣΥΝΙΖΗΣΗ	8
3.1.5	ΣΥΝΑΛΟΙΦΗ.....	8
3.2	ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑ.....	9
3.2.1	ΑΛΛΑΓΗ ΓΕΝΟΥΣ.....	9
3.2.2	ΤΣΙΤΑΚΙΣΜΟΣ	10
3.2.3	ΔΙΠΛΟΣ ΤΟΝΙΣΜΟΣ	10
3.3	ΣΥΝΤΑΞΗ.....	12
4	ΑΙΤΙΑ-ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗΣ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΥ ΙΔΙΩΜΑΤΟΣ-ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΑΠΟ ΑΛΛΟΥΣ ΛΑΟΥΣ(ΑΛΛΕΣ ΓΛΩΣΣΕΣ).....	14
4.1	Γεωγραφικός χώρος-τρόπος επικοινωνίας	14
4.2	Κλιματικές συνθήκες.....	14
4.3	Φύση επαγγελματικών ασχολιών-καθημερινή ζωή.....	14
4.4	Καθημερινή ζωή-επαφή με τη φύση.....	15
4.5	Ο παράγοντας “ιστορία” και οι επιδράσεις από άλλους λαούς.....	15
4.5.1	Λεξικά δάνεια από Σλάβους.....	15
4.5.2	Αρβανίτικα και Αλβανικά γλωσσικά στοιχεία.....	15
4.5.3	Βλάχικα λεξικά δάνεια	16
4.5.4	Λατινικές-Ιταλικές λέξεις.....	16
4.5.5	Άφθονα λεξικά δάνεια από τους Τούρκους	16
5	ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ	17
5.1	Δημογραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά ερωτηθέντων.....	17
5.2	Μορφωτικό επίπεδο.....	17
5.3	Επαγγελματική κατάσταση.....	18
5.4	Τόπος διαμονής.....	18

5.5	Χρήση ιδιωματισμών.....	19
5.6	Συχνότητα ιδιωματισμών.....	19
5.7	Περιπτώσεις – περιστάσεις χρήσης ντοπιολαλιάς.....	20
5.8	Άκουσμα ντοπιολαλιάς.....	20
5.9	Ντοπιολαλιά και συναίσθημα.....	21
5.10	Χαρακτηρισμός ντοπιολαλιάς.....	22
5.11	Τόπος χρήσης ντοπιολαλιάς.....	23
5.12	Αντιμετώπιση χρηστών ντοπιολαλιάς.....	24
6	ΑΙΤΙΑ ΠΑΡΑΜΕΡΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗΣ ΙΔΙΩΜΑΤΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ 25	
6.1	Αστυφιλία (συρρίκνωση πληθυσμού των χωριών – προσπάθεια προσαρμογής).	25
6.2	Αίσθημα μειονεξίας.....	25
6.3	Σύγχρονος νεανικός κώδικας γλωσσικής επικοινωνίας.....	25
6.4	Γενίκευση εκπαίδευσης.....	25
6.5	Μ.Μ.Ε.....	26
6.6	Ο σύγχρονος τεχνοκρατικός πολιτισμός.....	26
6.7	Διάσπαση δεσμών παράδοσης.....	26
7	Η ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ ΤΟΥ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΥ ΙΔΙΩΜΑΤΟΣ ΣΕ ΕΚΦΡΑΣΕΙΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ.....	27
7.1	ΣΤΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ.....	27
7.2	ΣΤΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ.....	28
7.3	ΣΤΟ ΘΕΑΤΡΟ ΣΚΙΩΝ.....	29
7.4	ΣΤΙΣ ΤΗΛΕΟΠΤΙΚΕΣ ΚΥΡΙΩΣ ΔΙΑΦΗΜΙΣΕΙΣ.....	30
8	ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	34
8.1	ΕΚΦΡΑΣΕΙΣ.....	34
9	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ - ΔΙΚΤΥΟΓΡΑΦΙΑ.....	45

1 ΠΕΡΙΛΗΨΗ

“Γλώσσα δεν είναι, καθώς φαντάζονται κάποιοι, αράδιασμα από λέξεις, τύπους και κανόνες όπως αντιγράφονται σε λεξικά και γραμματικές παρά η έκφραση του εσωτερικού μας κόσμου, κύμα ζωής, άνοιγμα και επαφή ψυχών, ανταλλαγή αισθημάτων και εκφράσεων μέσα σε συνομιλία” [Μ. Τριανταφυλλίδης]

Πολύμορφη και πολυκύμαντη λοιπόν η γλώσσα, όπως και η κοινωνία από την οποία αναδύεται και την οποία υπηρετεί. “Όσοι έχουμε μητρική γλώσσα τα ελληνικά δεν τα μιλούμε ακριβώς το ίδιο σε όλη την ελληνόγλωσση γη. Παρουσιάζει δηλαδή και η γλώσσα μας, καθώς όλες οι άλλες, τοπικές παραλλαγές ή ιδιοματικές ποικιλίες” [Μ. Τριανταφυλλίδης]. Και η ηπειρώτικη ντοπιολαλιά κατέχει διακριτή θέση στην πολυμορφία της ελληνικής γλώσσας.

Ασχοληθήκαμε με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της ηπειρώτικης ιδιοματικής γλώσσας που την καθιστούν αναγνωρίσιμη ανάμεσα στις τόσες της Ελλάδας και ταυτόχρονα αντικατοπτρίζουν τον ξεχωριστό τρόπο ζωής και την ιδιοσυγκρασία των Ηπειρωτών.

Προσπαθήσαμε να αναδείξουμε τα αίτια και τις ιδιαίτερες συνθήκες που διαμόρφωσαν το παραδοσιακό γλωσσικό προφίλ των Ηπειρωτών και ταυτόχρονα εντοπίσαμε επιδράσεις από άλλες γλώσσες.

Ερευνήσαμε, μέσω ερωτηματολογίων, κοινωνιογλωσσικά το ηπειρώτικο ιδίωμα και μελετήσαμε τις απόψεις, τα συναισθήματα, τις προθέσεις και το βαθμό χρήσης της ντοπιολαλιάς από κατοίκους της περιοχής μας.

Μας απασχόλησε η βαθμηδόν εγκατάλειψη της ιδιοματικής γλώσσας της Ηπείρου και αναζητήσαμε τα αίτια αυτής της κατάστασης τόσο στο σύγχρονο τρόπο ζωής όσο και στα κόμπλεξ που νιώθουν κυρίως οι νεότεροι χρησιμοποιώντας ιδιοματικά γλωσσικά στοιχεία στον προφορικό τους λόγο.

Όμως η ιδιομορφία της ηπειρώτικης γλώσσας αποτέλεσε το όχημα για να εκφραστούν τα δημοτικά τραγούδια της περιοχής, λογοτέχνες κυρίως ντόπιοι, σύγχρονα διαφημιστικά μηνύματα, παραδοσιακοί χαρακτήρες του θεάτρου Σκιών...

Δεν είναι επομένως η ντοπιολαλιά μνημειακό υπόλειμμα, αλλά πηγή που διατηρεί τον πολιτισμικό πλούτο της περιοχής όπου ομιλείται και όχι μόνο. Διατηρεί τη μνήμη όλου του έθνους και ανανεώνει τη δύναμή του . Στα πλαίσια αυτής της προσπάθειας, της διατήρησης της ντοπιολαλιάς, δοκιμάσαμε να συλλέξουμε φράσεις και λέξεις που οι άνθρωποι του τόπου μας που δεν την έμαθαν στο σχολείο, αλλά πάππου προς πάππου με την προφορική παράδοση. Και προσπαθήσαμε να καταγράψουμε με τη μεγαλύτερη δυνατή ακρίβεια τη σημασία της.

2 ΠΡΟΛΟΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ:

Με τη γλώσσα του ο άνθρωπος αιχμαλωτίζει το σύμπαν ... Η γλώσσα εκφράζει νοήματα και συναισθήματα. Αποτυπώνει λεκτικά την ψυχή του ανθρώπου, τον πολιτισμό, την νοοτροπία ενός λαού. Κι αν η εθνική γλώσσα είναι η γλώσσα που ομιλεί ένας λαός, η μητρική γλώσσα με τη μορφή της τοπικής διαλέκτου είναι στενά συνδεδεμένη με την ιδιαίτερη πατρίδα μας, με τη φυσιογνωμία του τόπου που μας γέννησε.

Πρόκειται για την ντοπιολαλιά, τον προφορικό κυρίως λόγο των ανθρώπων μιας περιοχής, το σύνολο των εκφράσεων και λέξεων που δημιουργούν την τοπική γλωσσική ιδιομορφία, το γλωσσικό ιδίωμα κάθε περιοχής μιας χώρας.

Η ντοπιολαλιά είναι το συναισθηματικό όχημα που σε κάνει να νιώθεις ένα με τα χρώματα, τις μυρωδιές, τις εικόνες, την ομορφιά του τόπου που σε γέννησε. Πόσες φορές δεν πλημμύρισε κανείς από ένα αίσθημα ζεστασιάς, όταν σε τόπο μακρινό και σε ανύποπτο χρόνο άκουσε μια λέξη ή μια φράση που του θύμισε το χωριό του, τον παππού του, τον τόπο και τις μέρες που πέρασε στη γη που τον ανέθρεψε.

Η ντοπιολαλιά είναι η γλώσσα που σώθηκε στο στόμα των γονιών και των παππούδων μας, η γλώσσα του παιχνιδιού και της γιορτής, του καθημερινού μόχθου, του εθίμου και του τραγουδιού. Είναι η βιωματική και συγκινησιακή πλευρά της γλώσσας μέσα από την οποία αισθανόμαστε τον κόσμο με τους δικούς της τρόπους έκφρασης, τη δική της λεκτική και φωνητική απόχρωση.

2.1 ΔΙΑΛΕΚΤΟΣ:

Η γεωγραφική διαφοροποίηση ευρύτερων περιοχών στη γλώσσα, που αποκλίνει από την κοινή γλώσσα, σε τέτοιο βαθμό, ώστε να μη γίνεται κατανοητή από κατοίκους άλλων γεωγραφικών περιοχών.

2.2 ΙΔΙΩΜΑ :

Η μικρότερης εμβέλειας γλωσσική διαφοροποίηση που μπορεί να γίνεται γενικώς κατανοητή από ομιλητές της κοινής γλώσσας. Η διάλεκτος μπορεί να περιλαμβάνει περισσότερα από ένα ιδιώματα. Με εξαίρεση ορισμένες διαλέκτους (Ποντιακά, Κρητικά, Κυπριακά, Τσακωνικά, Καππαδοκικά και Κατωιταλικά) η Κοινή Νεοελληνική περιλαμβάνει μόνο ιδιώματα. Τα νεοελληνικά ιδιώματα, κατά την επικρατούσα και σήμερα διαίρεση του Γ.Ν. Χατζιδάκη, χωρίζονται γενικώς σε δύο μεγάλες κατηγορίες: τα βόρεια και τα νότια .

Όλα τα βόρεια ιδιώματα παρουσιάζουν δύο χαρακτηριστικά φωνητικά γνωρίσματα:

1. Τα άτονα ε και ο έχουν τραπεί αντίστοιχα σε ι και ου: έχετε ~> έχιτι , ο λόγος~> ου λόγος, έρχεται~>έρχιτι , ο δρόμος~> ου δρόμους

2. Τα άτονα ι και συ έχουν αποσιωπηθεί: σιχάθηκα ~> σ'χαθ'κα, βουνό~> β'νο, πουλί ~> πλι, τη δουλειά μου~> τη δ'λεια μ'

Στα βόρεια ιδιώματα κατατάσσεται η υποομάδα των ημιβόρειων ιδιωμάτων στην οποία ανήκουν τα Ηπειρώτικα . Αξιοπρόσεχτο από φωνολογική άποψη είναι ότι τα βόρεια-ημιβόρεια ιδιώματα με την αποβολή των άτονων ι και ου απέκτησαν τη δυνατότητα να σχηματίζουν απεριόριστης ποικιλίας συμφωνικά συμπλέγματα: κ'βαρ', κ'ταβ', σ'ναχ', σκ'λι, σκ'τι, μ'λαρ' .

3 ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

3.1 ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΑ

3.1.1 ΑΦΟΜΟΙΩΣΗ ΦΩΝΗΕΝΤΩΝ

Ένα φωνήεν αφομοιώνεται από το φωνήεν της προηγούμενης συλλαβής.

Π.χ: πατερίτσα > παταρίτσα

Δαγκωσιά > δαγκασιά

3.1.2 ΠΑΘΗ ΣΤΑ ΣΥΜΦΩΝΑ

Π.χ: φ'κράν' > δικράνι: τρέπεται το δ σε φ

Φ'κάρ' >θηκάρι: τρέπεται το θ σε φ

3.1.3 ΜΕΤΑΘΕΣΗ – ΑΝΤΙΜΕΤΑΘΕΣΗ

Μερικά φωνήεντα παίρνουν τη θέση των προηγούμενων και αντίστροφα.

Π.χ: γωνίστρα >ωγνίστρα >ουγνίστρα

3.1.4 ΣΥΝΙΖΗΣΗ

Το άτονο ι ανάμεσα από σύμφωνο και φωνήεν παθαίνει συνίζηση.

Π.χ: πιδιά >πιδγιά

Φουτιά >φουτγιά

3.1.5 ΣΥΝΑΛΛΟΙΦΗ

Α. ΣΥΝΑΙΡΕΣΗ

Σε μερικές λέξεις δύο γειτονικά φωνήεντα ενώνονται σε ένα.

Π.χ δεκαέξι >δεκάξι

Δύο γειτονικά φωνήεντα που είναι όμοια προφέρονται σαν ένα.

Π.χ Θεόδωρος >Θόδωρος

Τρώγετε >τρώ'ετε >τρώτε

Β ΕΚΘΛΙΨΗ

Η προηγούμενη λέξη τελειώνει σε ι και η επόμενη από ε.

Π.χ: τί έχεις >τ' έ'εις;

Η προηγούμενη λέξη τελειώνει σε ε και η επόμενη αρχίζει από α.

Π.χ: σε αφήνω >σ'αφήνου

Η προηγούμενη λέξη τελειώνει σε ο και η επόμενη αρχίζει από α ή από ο.

Π.χ: από αγκάθι > άπ' αγκάθ'

Γ ΑΦΑΙΡΕΣΗ

Η προηγούμενη λέξη τελειώνει σε ο και η επόμενη αρχίζει από ε.

Π.χ: το έβαλε >το 'βαλι

Η προηγούμενη λέξη τελειώνει σε α τονισμένο και η επόμενη αρχίζει από ι.

Π.χ: καλά είναι >καλά 'νι

Η προηγούμενη λέξη τελειώνει σε ου και η επόμενη αρχίζει από ε ή από ι.

Π.χ: μου έριχνες >μού 'ριχνις

Δ. ΚΡΑΣΗ

Η προηγούμενη λέξη τελειώνει σε α και η επόμενη αρχίζει από α.

Π.χ: κατά ανέμου >κατ' ανέμου

3.2 ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑ

3.2.1 ΑΛΛΑΓΗ ΓΕΝΟΥΣ

1) Αρσενικά σε θηλυκά

π.χ: ο ασβέστης >η ασβέστ'

ο αφρός >η αφρή

2) Αρσενικά σε ουδέτερα

π.χ: ο ιδρώς >του ίδρου

οι γοφοί >τα γόφια

3) Θηλυκά σε αρσενικά

π.χ: η άλυσσος >ου άλ'σους

η άμμος >ου άμμους

4) Θηλυκά σε ουδέτερα

π.χ: η βοήθεια >του βόηθειου

5) Ουδέτερα σε αρσενικά

π.χ: το δόκανο >ου δόκανους

το μαγειρείο >ου μαγειριός

3.2.2 ΤΣΙΤΑΚΙΣΜΟΣ

Το άκουσμα των συμφώμων τ και σ χωρίς φωνήεντα.

Τσ' είπα(της είπα)

Τσ' μοίρες(τις μοίρες)

Κατ' εξαίρεση λένε:

Π.χ: τσαπού

Τσαδώ

3.2.3 ΔΙΠΛΟΣ ΤΟΝΙΣΜΟΣ

Στα παροξύτονα και προπαροξύτονα ο διπλοτονισμός είναι πολύ συνήθης.

Π.χ: ετρουγαμάν

Ερχούμιστι

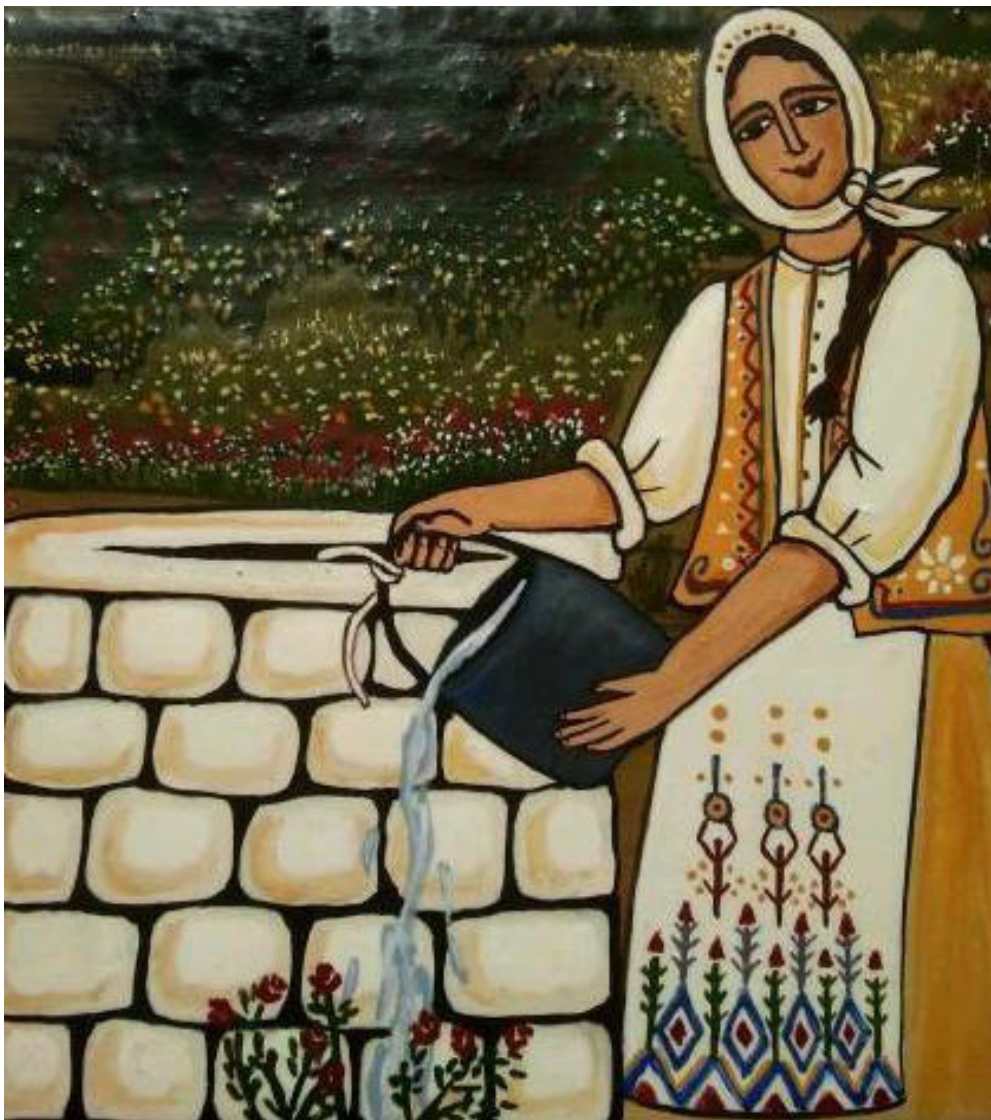
Στον προφορικό λόγο εμεις οι Ηπειρώτες:

1) Είμαστε τσακωμένοι με τα φωνήεντα (χερ' , γράφ'ς)

2) Έχουμε αδυναμία στο ου (σουκουλάτα , κουρουιδεύου)

3) Άλλοτε βαριόμαστε το ου (ανθρώπ'ς , μ'λάρ')

- 4) Έχουμε αδυναμία στα συνηρημένα ρήματα (εμπουδάω , ρεντάω)
- 5) Αλλάζουμε κάποια γράμματα γιατί δεν μας αρέσουν (πιδί , Γληγόρ'ς)
- 6) Τα βάζουμε και με τα συμφώνα (θκο μ' , δαχ'λα)
- 7) Μας αρέσουν τα παχιά συμφώνα και σύνδεσμοι (του γκαθρέφτ' , τ' ντυρόπτα)
- 8) Δίνουμε ρέστα στο συνδυασμό τσ (τ'ς είπα, τ'ς κουπέλις , μάρτ'ς)

3.3 ΣΥΝΤΑΞΗ

Οι κυριότερες συντακτικές ιδιορρυθμίες του γλωσσικού ηπειρώτικου ιδιώματος είναι:

1) Η γενική του ενικού εκφράζεται μερικές φορές και με τον εμπρόθετο προσδιορισμό «από» + αιτιατική

π.χ: «να κλιτσώεις κι τ' μπόρτα απ' του κατώι»

2) Η γενική του πληθυντικού αδυνάτισε τόσο πολύ που δεν ακούγεται.

Εκφράζεται με την πρόθεση «στα»

Π.χ: «Η λίμ'στά Γιάιννα»

3) Τα ρήματα ψουφάου (=ψοφώ) και πιθαίνου (=πεθαίνω) συντάσσονται με γενική του αναγκαστικού αιτίου.

Π.χ: «ψόφ'σι τίς δίψας»

4) Οι μετοχές τις παθητικής μετοχής απόβαλαν τη ρηματική σημασία και έγιναν επίθετα και ουσιαστικά.

Π.χ: «τριχούμινου νιρό»

5) Οι προθέσεις «για» και «από» συντάσσονται με τις προσωπικές και δεικτικές αντωνυμίες «εμένα», «αυτόν», όταν συνοδεύονται με την πρόθεση «μετά»

π.χ: «για τ'ιμένα ήρθι»

6) Η πρόθεση «από» προσκολλήθηκε στα επιρρήματα «πάνω», «κάτω», «κείθε», «εδώ»

π.χ: «από κάτω >απ'κάτ'»

«από πάνω >αχοπάνου >αχ'πάν'»

7) Η αρνητική απάντηση που στην κοινή νεοελληνική γίνεται με το όχι, στο ηπειρωτικό ιδίωμα γίνεται και με την επανάληψη της ερωτηματικής άρνησης θετικά.

Π.χ: «Δε θα φάς;- δε θα φάου»

8) Το μόριο «για» επιτάσσεται στο τέλος των αντωνυμιών και των τοπικών επιρρημάτων.

Π.χ: «τούτους για – τούτουγια»

9) Η επιτακτική σημασία της πρόθεσης $\xi\epsilon > \xi\iota$ με ουσιαστικά, επίθετα και ρήματα.

Π.χ: « $\xi\iota\zeta\omicron\upsilon\rho\lambda\acute{\epsilon}\nu\omicron\mu\iota$ »

« $\Xi\iota\mu\pi\lambda\acute{\epsilon}\tau\sigma\upsilon\tau\omicron\upsilon\varsigma$ »

4 ΑΙΤΙΑ-ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗΣ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΥ ΙΔΙΩΜΑΤΟΣ-ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΑΠΟ ΑΛΛΟΥΣ ΛΑΟΥΣ(ΑΛΛΕΣ ΓΛΩΣΣΕΣ)

Η γλώσσα αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα επιτεύγματα του ανθρώπου. Μέσω αυτής αποτυπώνεται η φυσιογνωμία του λαού που την ομιλεί. Και αν η κοινή γλώσσα προσφέρει την οικείωση με τον πλατύ ορίζοντα του εθνικού μας πλούτου, οι ντοπιολαλιές είναι η γλώσσα του τόπου καταγωγής μας. Είναι τα γλωσσικά στοιχεία που δηλώνουν την πολυμορφία και την ετερογένεια της ενιαίας ελληνικής γλώσσας.

Η ηπειρώτικη ντοπιολαλιά εκφράζει ένα ιδιαίτερο ιδίωμα του ελλαδικού χώρου στα πλαίσια της διαφοροποίησής του από άλλα και των ειδικών αιτίων και συνθηκών διαμόρφωσής τους.

4.1 Γεωγραφικός χώρος-τρόπος επικοινωνίας

Η Ήπειρος καταλαμβάνει μέρος του βορειοδυτικού τμήματος της Ελλάδας. Η μορφολογία του εδάφους (ορεινοί όγκοι-δυσπρόσιτοι χώροι) εμπόδισε τη δημιουργία πυκνοκατοικημένων οικισμών. Η δόμηση ήταν αραιή και οι άνθρωποι απομακρυσμένοι και απομονωμένοι. Η επικοινωνία ωστόσο αναγκαία. Και σε εποχές που η έλλειψη της τεχνολογίας δυσχέραινε την επικοινωνία, οι άνθρωποι των χωριών της Ηπείρου φώναζαν ο ένας τον άλλον από μακρινή απόσταση χρησιμοποιώντας λέξεις στις οποίες ακουγόταν ένα ή δύο το πολύ φωνήεντα. Το μήνυμα δεν θα ήταν ευκρινές και κατανοητό αν οι λέξεις εκφράζονταν στην πλήρη σύνθεση των γραμμάτων τους.

4.2 Κλιματικές συνθήκες

Είναι γνωστό ότι περιοχές με βαρύ, ψυχρό κλίμα και υγρασία αναγκάζουν τους κατοίκους να εξοικονομούν ζέστη ακόμη και με την ομιλία. Έτσι οι Ηπειρώτες προσάρμοσαν τη γλώσσα τους ώστε να ανοίγουν το στόμα τους όσο το δυνατόν πιο λίγο χρόνο κατά την εκφορά λόγου. Περίορισαν λοιπόν κατά πολύ τα φωνήεντα και εκφώνησαν συμπλέγματα συμφώνων ηχητικά περίεργα για την κοινή ελληνική. Έτσι διαμορφώθηκε η “βαριά” ηπειρώτικη γλώσσα.

4.3 Φύση επαγγελματικών ασχολιών-καθημερινή ζωή

Η έλλειψη απέραντων καλλιεργήσιμων εκτάσεων και η έντονη παρουσία βουνών οδήγησαν τους κατοίκους της Ηπείρου στην ενασχόληση τους με την κτηνοτροφία και λιγότερο με την γεωργία. Ευνοήθηκαν και επαγγέλματα κατασκευαστικά (κτιστάδες-οικοδόμοι) αλλά και μεταποιητικά (βυρσοδέψες-τυροκόμοι). Το λεξιλόγιο επομένως των Ηπειρωτών είναι διανθισμένο με λέξεις που χρησιμοποιήθηκαν για τις ασχολίες των κατοίκων και με στόχο τη συνεννόηση μεταξύ των ατόμων του ίδιου επαγγέλματος. Η σχέση των Ηπειρωτών με τα ζώα τους οδήγησε ακόμα και στη δημιουργία ειδικών ονομάτων για κάθε ζώο (π.χ. κανούτο, βάκρο)

4.4 Καθημερινή ζωή-επαφή με τη φύση

Οι Ηπειρώτες εξάλλου ανέκαθεν είχαν μεγάλη επαφή με τη φύση. Τη σέβονταν καθώς ζούσαν απ' αυτή και της όφειλαν πολλά. Η επαφή αυτή είχε ως αποτέλεσμα την αποτύπωση των ήχων στις λέξεις(ηχομιμητισμός) :Για παράδειγμα το βουητό πριν τη βροχή ονομάζεται μπουμπουνητό ή ο ήχος από το περπάτημα των αλόγων τλα-τλα...και η έντονη ροή του νερού ή υγρού τζουρνάρα... Λόγω επίσης των ειδικών συνθηκών και του τόπου διαβίωσης κυρίως οι παλαιότεροι Ηπειρώτες είχαν χαμηλό μορφωτικό επίπεδο. Δε γνώριζαν κανόνες γραμματικής και συντακτικού και δεν ακολουθούσαν το τυπικό των λέξεων. Έτσι δημιουργούσαν λέξεις πιο ελεύθερες που τους διευκόλυναν στην προφορική επικοινωνία μεταξύ τους.

4.5 Ο παράγοντας “ιστορία” και οι επιδράσεις από άλλους λαούς

Ταξιδεύοντας στην ιστορία της ελληνικής γλώσσας θα δούμε πόσο ενδιαφέρουσα είναι η ιστορική παράδοση στην διαμόρφωση και εξέλιξη της ντοπιολαλιάς.

Η Ήπειρος συνδέεται αρχικά με την κάθοδο των Δωριέων, αφού οι Ηρακλείδες, που οδήγησαν τους Δωριείς προς το νότο, ήταν εγκατεστημένοι στην Ήπειρο και ένας κλάδος από τους Δωριείς που εισέβαλαν στην κοιλάδα του Σπερχειού είχε περάσει από αυτήν και είχε εγκατασταθεί στο έδαφός της. Η δωρική ήταν μια διάλεκτος, με βαριά, μονότονα και σταθερά χαρακτηριστικά, ισχνά απομεινάρια της οποίας οι γλωσσολόγοι ανιχνεύουν και σήμερα στο ημιβόρειο ηπειρώτικο ιδίωμα.

Αργότερα οι διαδοχικές κατακτήσεις του χώρου από Ρωμαίους, Βυζάντιους, Βούλγαρους, Σέρβους, Αλβανούς, Τούρκους, Ιταλούς, Γερμανούς είχαν επιπτώσεις και στη γλώσσα, αφού κάθε κατακτητής άφηνε το γλωσσικό σημάδι του.

Ειδικότερα στον προφορικό ιδιοματικό λόγο των Ηπειρωτών θα βρούμε:

4.5.1 Λεξικά δάνεια από Σλάβους

Οι Σλάβοι εντοπίζονται στον ελλαδικό χώρο της Ηπείρου κατά τον 7ο αιώνα σε εποχές των Βλάχων και των Αλβανών. Οι σλαβικές κυρίως λέξεις αναφέρονται σε ζώα, ιδιότητες ή αντικείμενα σχετικά με τα ζώα και τα έντομα. Άλλες αναφέρονται στον αγροτικό βίο και άλλες σε εδαφικές διαμορφώσεις. [γκλαβανή, βερβερίτσα, μουσίτσα, τσοκάν(ι), γρέκ(ι), μπάτζιος, μπλάνα, τσαντίλα, κουρίτα, τραπέτς, κνούτο, χουγιάζω, σβάρνα, τζόρας, γκλάβα]

4.5.2 Αρβανίτικα και Αλβανικά γλωσσικά στοιχεία

Το γλωσσικό της αποτύπωμα άφησε και η κάθοδος αρβανίτικων φύλων στον ελλαδικό χώρο στα τέλη του 13ου αιώνα. Αρχική κοιτίδα τους η περιοχή Άρβανον στο δεσποτάτο της Ηπείρου (σημερινή κεντρική Αλβανία). Μέσω της Ηπείρου μετακινήθηκαν και σε νότια μέρη. Η Αρβανίτικη γλώσσα έχει κοινή προέλευση με την επίσημη Αλβανική. [γκόρτσα, τσούπρα, σκόπ', λούτσα, κουλαντρίζω...]

4.5.3 Βλάχικα λεξικά δάνεια

Το βλάχικο γλωσσικό ιδίωμα είναι μίξη των λατινικών και ελληνικών. Η έντονη επίδρασή τους στην Ηπειρώτικη ομιλία οφείλεται στο δανεισμό λέξεων από τους βλαχόφωνους κτηνοτρόφους της Πίνδου.[στρούγκα, λάρα, μπάρτζα, γκάλμπινο, μπλιόρι, μπιστούρα, ζλάπ,...].

4.5.4 Λατινικές-Ιταλικές λέξεις

Η παρουσία λατινικών-ιταλικών λέξεων στο ηπειρώτικο ιδίωμα οφείλεται στην εμπορική και οικονομική επαφή της Ηπείρου με την Ιταλία. Πολλές λέξεις εισήχθησαν στη ντόπια γλώσσα μέσω εμπόρων, βιοτεχνών, τεχνιτών, αλλά και Ηπειρωτών που είχαν υπηρετήσει στον Ενετικό στρατό ως μισθοφόροι. [βίτσα, γρουμπούλ(ι), γκαβός, μεσάλ(ι), περδικλώνω, παρασόλ(ι)σα, ρούγα...]

4.5.5 Άφθονα λεξικά δάνεια από τους Τούρκους

Ο λόγος είναι προφανής αφού η Ήπειρος ήταν το τμήμα της Ελλάδας που άργησε να απελευθερωθεί από τη μακρόχρονη υποδούλωση τους στους Τούρκους. Εδώ εγκαταστάθηκαν εξάλλου συγκεντρωμένες οι πολιτικές και στρατιωτικές αρχές των κατακτητών (Γιάννενα). Οι ντόπιοι κάτοικοι της Ηπείρου ήταν αναγκασμένοι από την κατάσταση λοιπόν να βάλουν στην ομιλία τους Τούρκικες λέξεις προκειμένου να κατανοούν τι επρόκειτο να αντιμετωπίσουν στη ζωή τους από τους κατακτητές (τιμωρίες, απαγορεύσεις, εντολές) [σακάτ(η)ς, τσίπρο, χαμπέρ, γκιούμ, μπαγράτς, μπούζ, μασιά, μπα'ίλντίζω, νταγιαντίζω, τσαούλ(ι), μπίτ, ταμπλάς, παρτσακλό, μαστραπάς...]

5 ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

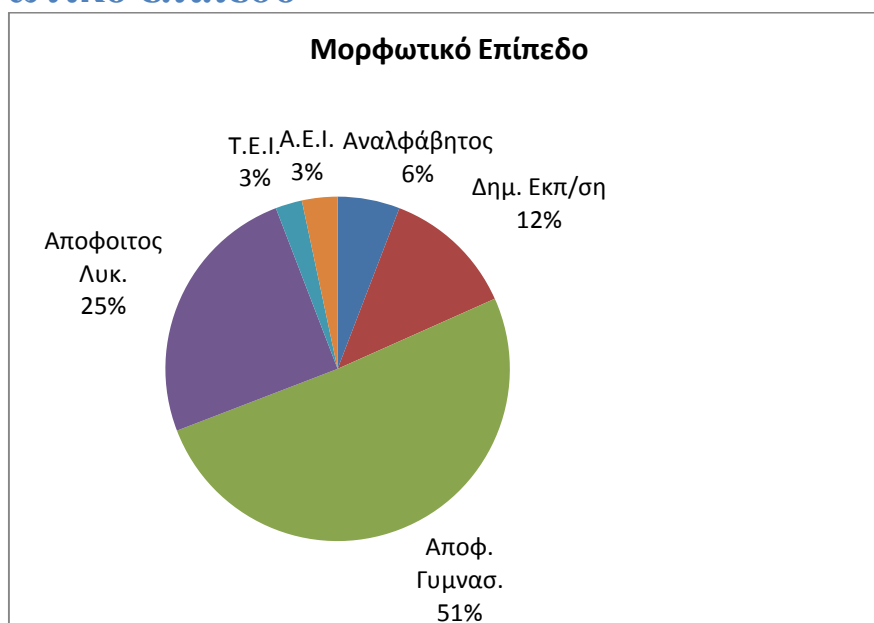
Σκοπός του ερωτηματολογίου είναι η κοινωνιογλωσσική έρευνα για το Ηπειρώτικο ιδίωμα. Η έρευνα εστιάζεται στη διερεύνηση των στάσεων ατόμων νέας και μεγαλύτερης ηλικίας της περιοχής μας απέναντι στο ηπειρώτικο ιδίωμα. Με άλλα λόγια μελετώνται οι απόψεις, τα συναισθήματα, οι προθέσεις και ο βαθμός χρήσης της ντοπιολαλιάς που αποτελεί και τη μητρική γλώσσα. Η κατασκευή-συγκρότηση του σώματος των ερωτήσεων βασίστηκε στην επιδίωξη μας να δοθεί η δυνατότητα στους πληροφορητές μας νέους και ηλικιωμένους να εκφράσουν την άποψή τους σε ζητήματα του ηπειρώτικου ιδιώματος (ζητήματα γλωσσικής επιλογής και χρήσης, γλωσσικής διατήρησης, στάση απέναντι στο ιδίωμα, κοινωνικές συνδηλώσεις).

Βασικός στόχος του ερωτηματολογίου είναι να συλλεγούν στοιχεία και να εξαχθούν συμπεράσματα για όλα τα υποθέματα της συγκεκριμένης ερευνητικής εργασίας. Μέσω της προσωπικής έρευνας και παρατήρησης οι μαθητές θα οδηγηθούν στη γνώση τόσο των αιτίων-συνθηκών διαμόρφωσης του ηπειρώτικου ιδιώματος, όσο και των λόγων απομάκρυνσης από την τοπική διάλεκτο και της αναγκαιότητας να ενταχθεί η ιδιοματική γλωσσική επικοινωνία στην τοπική παράδοση, αφού αυτονόητα αποτελεί έκφρασή της.

5.1 Δημογραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά ερωτηθέντων

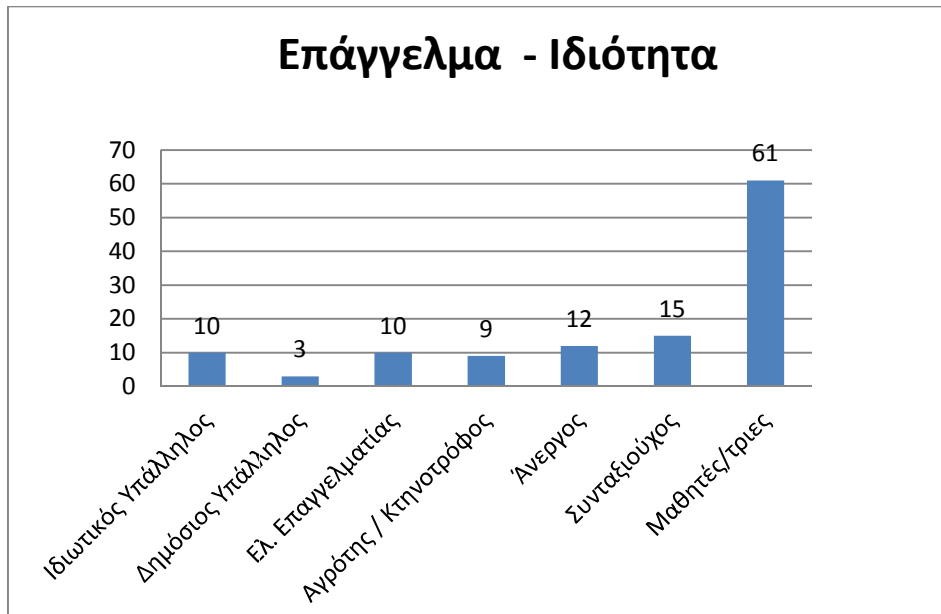
Στο δείγμα των 120 ατόμων, οι άντρες είναι εξήντα και ο ίδιος αριθμός ισχύει για τις γυναίκες.

5.2 Μορφωτικό επίπεδο

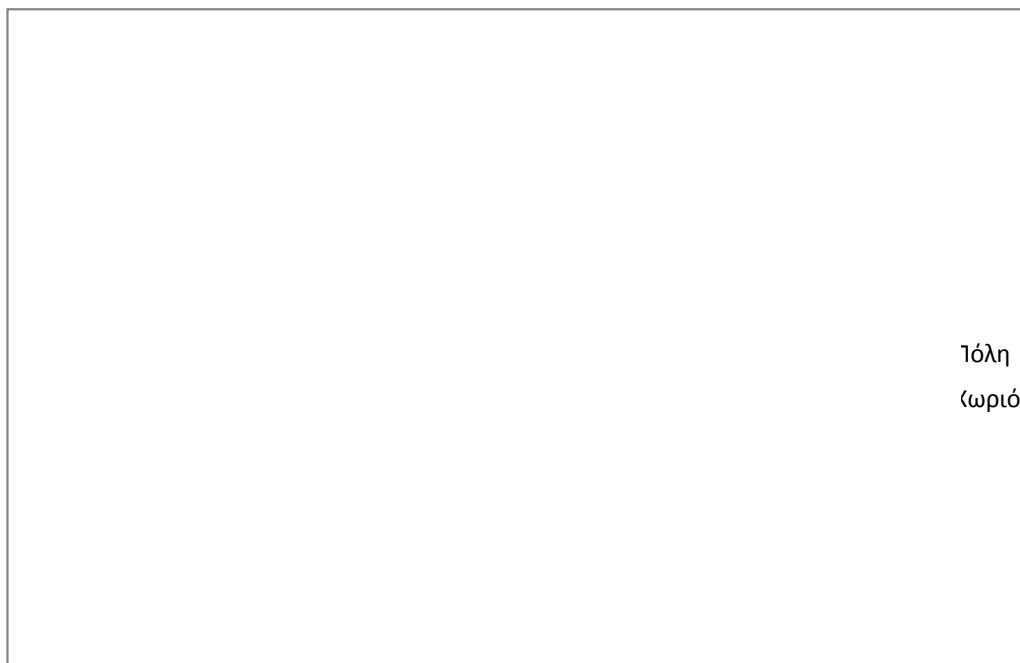
Ως προς το επίπεδο μόρφωσης παρατηρούμε ότι οι απόφοιτοι γυμνασίου καταλαμβάνουν το 50,8%, ενώ πολύ μικρό ποσοστό αφορά τους απόφοιτους ΤΕΙ και ΑΕΙ. Σημείωση: Η δυναμικότητα αυτού του δείγματος θα αλλάξει καθώς πολύ μεγάλος αριθμός των ερωτηθέντων ήταν μαθητές του λυκείου μας και ως εκ τούτου δήλωσαν απόφοιτοι γυμνασίου ενώ σε λίγα χρόνια δε θα έχουν αυτή την ιδιότητα.

5.3 Επαγγελματική κατάσταση

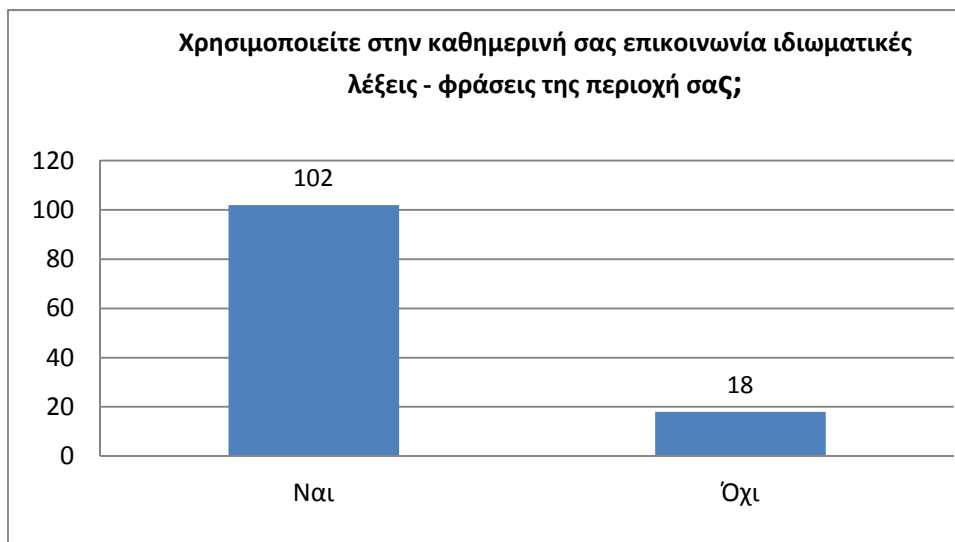
Εδώ παρατηρείται οι δημόσιοι υπάλληλοι να είναι το χαμηλότερο ποσοστό 2%, ενώ μαθητές-μαθήτριες να ξεπερνούν το 50%. Και εδώ ως προς το μαθητόκοσμο οι συσχετισμοί θα αλλάξουν.

5.4 Τόπος διαμονής

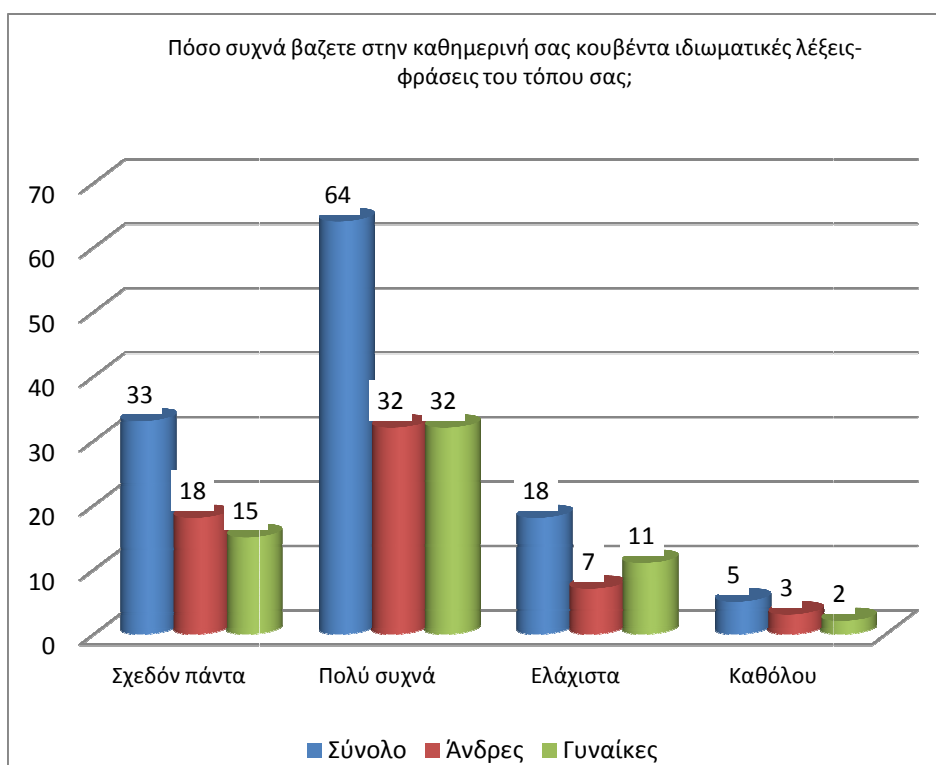
Είναι προφανές ότι το 70,8% των ατόμων που ρωτήθηκαν αφορά κατοίκους χωριών.35 άτομα άντρες και γυναίκες, ποσοστό 29,2% κατοικούν σε πόλεις

5.5 Χρήση ιδιωτισμών

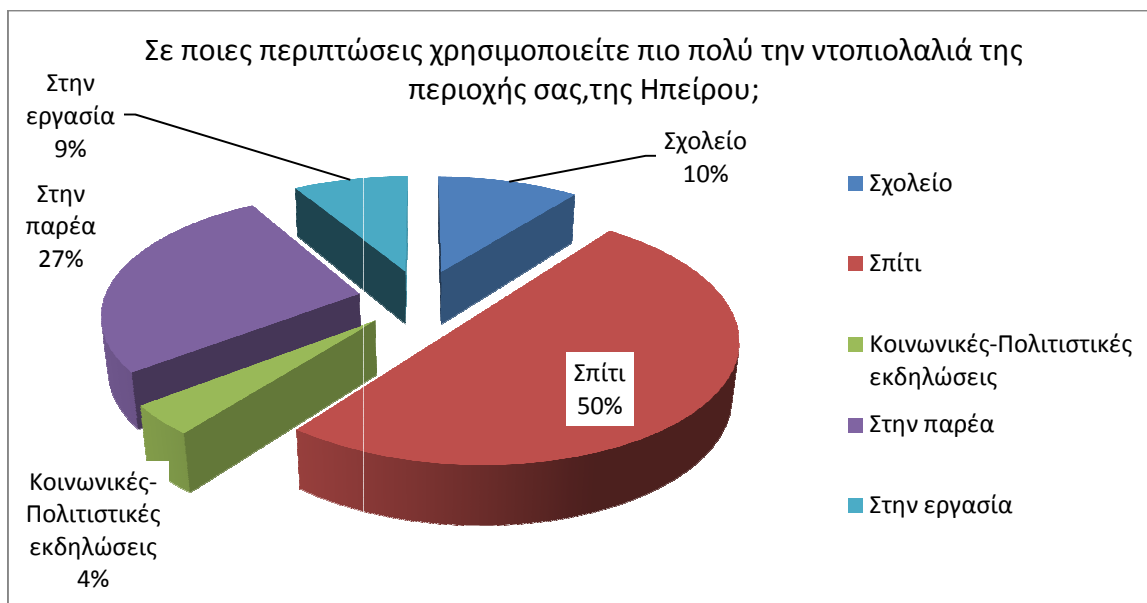
Το αποτέλεσμα της έρευνας σε αυτή την ερώτηση ήταν 102 άτομα να χρησιμοποιούν ιδιωτισμούς στην καθημερινή τους επικοινωνία.

5.6 Συχνότητα ιδιωτισμών

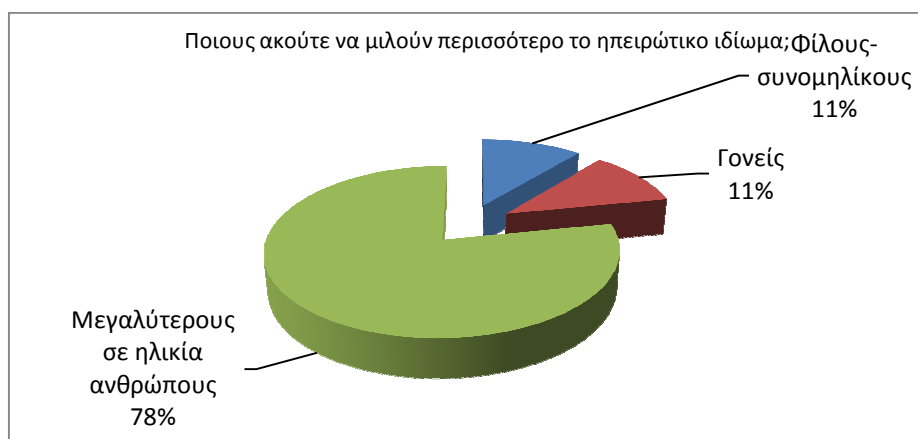
Η χρήση ιδιωματικών λέξεων-φράσεων ήταν πολύ συχνή. 64 άτομα δήλωσαν ότι πολύ συχνά βάζουν στην καθημερινή τους κουβέντα λέξεις-φράσεις του τόπου τους, ενώ όταν παρατηρούμε τις ακραίες απαντήσεις (σχεδόν πάντα ή ελάχιστα) το ποσοστό μειώνεται.

5.7 Περιπτώσεις – περιστάσεις χρήσης ντοπιολαλιάς

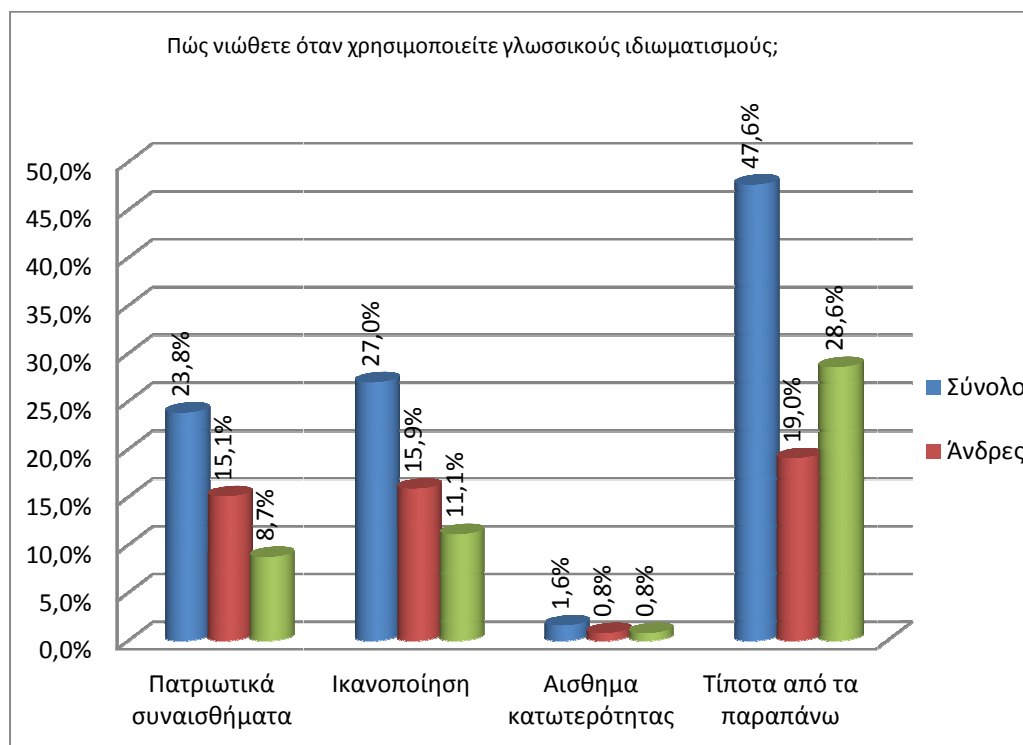
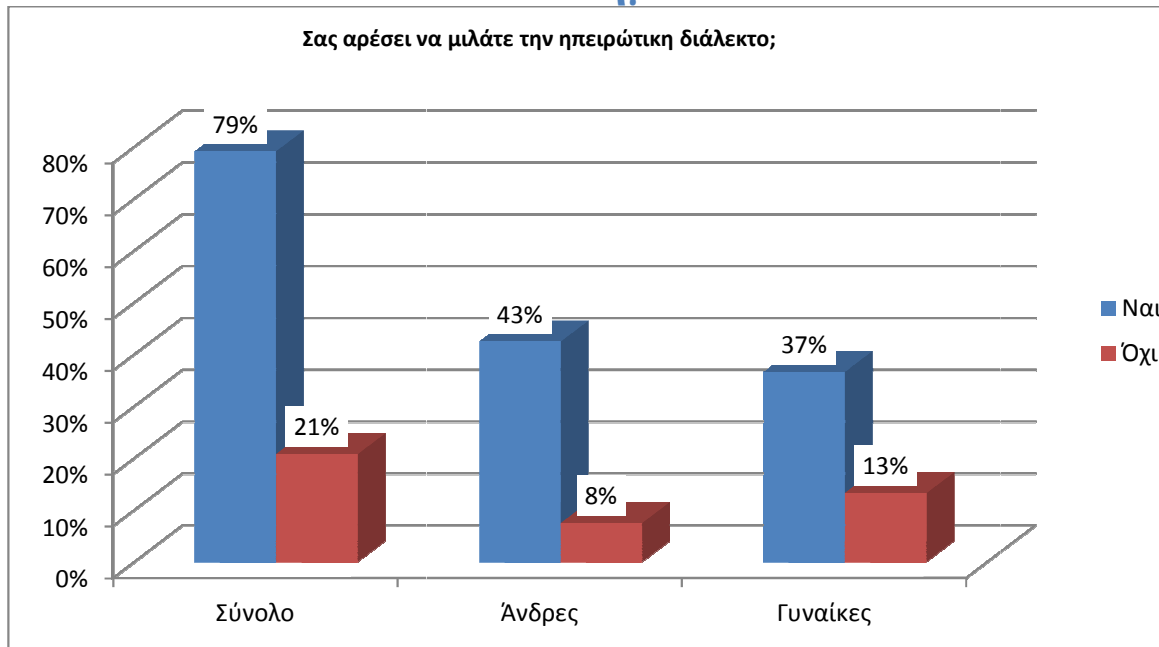
Το 50% των ατόμων χρησιμοποιούν την ιδιαίτερη γλώσσα του τόπου τους στο σπίτι. Το διάγραμμα δείχνει ότι η ντοπιολαλιά στην εργασία και στο σχολείο δεν ευδοκιμεί, αφού εκεί η κοινή εθνική καθομιλουμένη είναι το βασικό εργαλείο επικοινωνίας.

5.8 Άκουσμα ντοπιολαλιάς

Είναι εμφανής η κυριαρχία των μεγαλύτερων σε ηλικία ανθρώπων 78%. Ακόμη κι αν οι ίδιοι οι ερωτηθέντες δε χρησιμοποιούν ιδιωματικές ηπειρώτικες λέξεις-φράσεις, ωστόσο τις ακούν από ηλικιακά μεγαλύτερα άτομα.

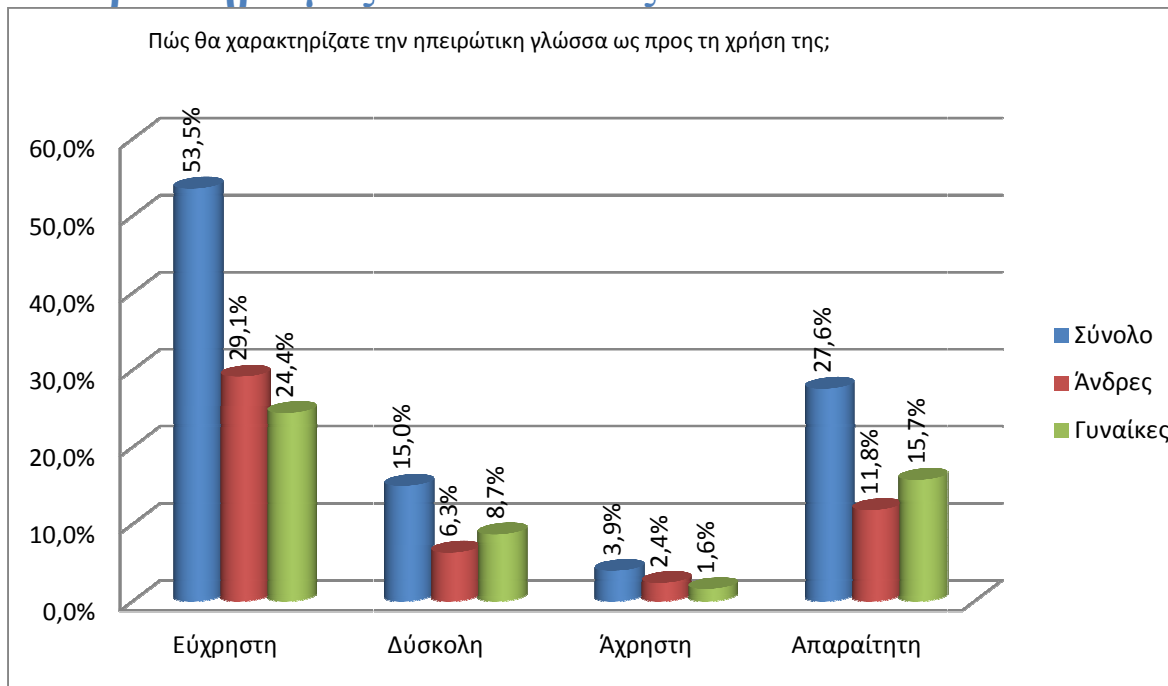
5.9 Ντοπιολαλιά και συναίσθημα

Είναι εντυπωσιακό πως 95 άτομα (ποσοστό 79%) απαντούν ότι τους αρέσει να μιλούν ιδιωματικά, παρόλο που το 47,6% δεν προσδιορίζει ακριβώς το συναίσθημα που νιώθει. Μπορεί να συσχετιστεί επιπλέον το ποσοστό 21% με το επίσης χαμηλό

ποσοστό όσων νιώθουν αισθήματα κατωτερότητας μιλώντας με ηπειρώτικα ιδιοματικά στοιχεία.

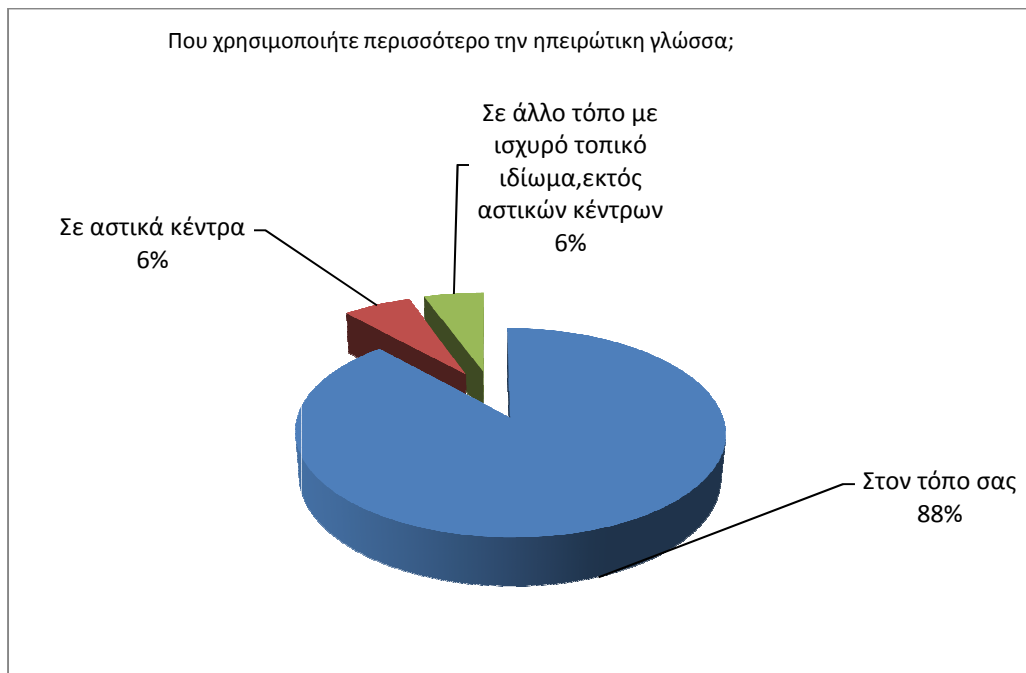
5.10 Χαρακτηρισμός ντοπιολαλιάς

Ως προς τη χρήση της τοπικής διαλέκτου το 53,5% των ατόμων αναφέρουν ότι είναι εύχρηστη. Δύσκολη και άχρηστη δηλώνει το 15% και 3,9% αντίστοιχα, ενώ 27,6%, ποσοστό σημαντικό, τη θεωρεί απαραίτητη. Εδώ συσχετίζουμε και τα αποτελέσματα του διαγράμματος 11 και συμπεραίνουμε ότι ο χαρακτηρισμός της ηπειρώτικης ντοπιολαλιάς ως “παραδοσιακής” αφορά το 68% και ο χαρακτηρισμός “διαχρονική” το 24%. Τα συγκεκριμένα ποσοστά εξηγούν και τα υψηλά ποσοστά

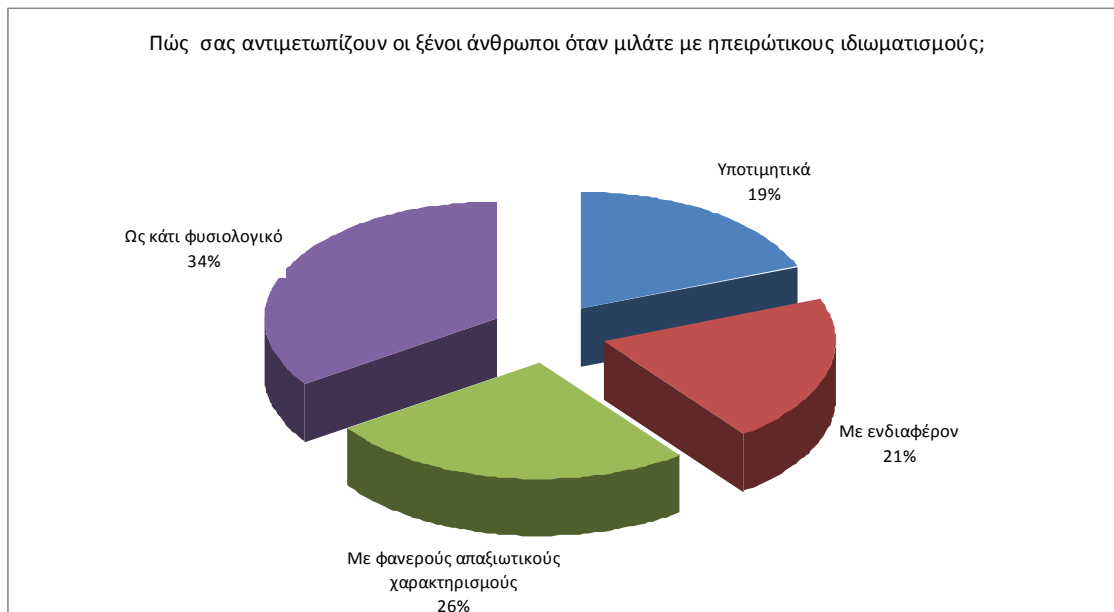
περί ευχρηστίας και αναγκαιότητας της ηπειρώτικης γλώσσας του προηγούμενου δείγματος. Παλαιομοδίτικη η ηπειρωτική τοπική γλώσσα λέει ότι είναι το 8%, ποσοστό που συνάδει με το 15% και 3,9% των απαντήσεων περί δύσκολης και άχρηστης ντοπιολαλιάς στο προηγούμενο διάγραμμα.

5.11 Τόπος χρήσης ντοπιολαλιάς

Είναι φανερό πως το πολύ σημαντικό ποσοστό του 88% χρησιμοποιεί την ηπειρώτικη γλώσσα στον τόπο που ζει. Το 6% (περίπου 8 άτομα) θα μιλήσει ηπειρώτικα και στα αστικά κέντρα και το ίδιο ποσοστό θα χρησιμοποιήσει την ηπειρώτικη ντοπιολαλιά και σε μέρη που έχουν το δικό τους τοπικό ιδίωμα.

5.12 Αντιμετώπιση χρηστών ντοπιολαλιάς

Εδώ αξιοσημείωτο ρόλο έχουν όλες οι απαντήσεις, αφού τα ποσοστά έχουν μικρή απόκλιση μεταξύ τους. Δύο διαμετρικά αντίθετες απαντήσεις (“με αξιοσημείωτους χαρακτηρισμούς” και “ως κάτι φυσιολογικό”) καταλαμβάνουν τα υψηλότερα ποσοστά 34% και 45% αντίστοιχα. Σ’ αυτή την ερώτηση οι απαντήσεις εξαρτώνται πολύ απ’ τη γενικότερη παιδεία και την πολιτιστική κουλτούρα των ξένων ανθρώπων όταν βρεθούν στον ηπειρώτικο τόπο

6 ΑΙΤΙΑ ΠΑΡΑΜΕΡΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗΣ ΙΔΙΩΜΑΤΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

Απ' όλους μας αναγνωρίζεται σήμερα η συνεχής και κλιμακούμενη εγκατάλειψη και λήθη του γλωσσικού ιδιώματος , τόσο της γεωγραφικής μας περιφέρειας της Ηπείρου , όσο και άλλων περιοχών της Ελλάδας . Είναι γενική η διαπίστωση ότι τα νεοελληνικά τοπικά ιδιώματα στις μέρες μας ισοπεδώνονται , αδικούνται και καταδικάζονται σε μια ιδιότυπη γλωσσική λησμονιά . Οι λόγοι πολλοί :

6.1 Αστυφιλία (συρρίκνωση πληθυσμού των χωριών – προσπάθεια προσαρμογής).

Η εγκατάλειψη της υπαίθρου και η αναζήτηση καλύτερων συνθηκών ζωής σε αστικά κέντρα οδήγησε σε μείωση του πληθυσμού των χωριών . Μειώθηκαν έτσι και οι άνθρωποι με το ιδιαίτερο γλωσσικό ιδίωμα . Μετοικίζοντας οι άνθρωποι για εργασιακούς λόγους στα αστικά κέντρα , προσπαθούν ταυτόχρονα να ενσωματωθούν στο νέο κοινωνικό τους περίγυρο . Έτσι υιοθετούν εκτός από τον τρόπο ζωής και την γλωσσική έκφραση .

6.2 Αίσθημα μειονεξίας

Είτε πρόκειται για την πόλη είτε για το χωριό το Ηπειρώτικο ιδίωμα αντιμετωπίζεται μειωτικά απ' τους ομόγλωσσους . Όσοι χρησιμοποιούν γλωσσικούς ιδιοματισμούς νιώθουν “ κόμπλεξ ” και γλωσσική ανασφάλεια καθώς χαρακτηρίζονται πολύ συχνά με απρεπή και υποτιμητικά λόγια . Στιγματίζονται ως “οπισθοδρομικοί χωριάτες ” και έτσι αυτοί συνειδητά απομακρύνουν τα τοπικά γλωσσικά στοιχεία της περιοχής τους . Το αποτέλεσμα είναι η ντοπιολαλιά να παραγκωνίζεται και να εξασθενίσει .

6.3 Σύγχρονος νεανικός κώδικας γλωσσικής επικοινωνίας

Είναι γεγονός πως οι νέοι επιδιώκουν να διαφέρουν από ανθρώπους άλλης ηλικίας και κυρίως απ' τους ηλικιωμένους . Επιδίδονται λοιπόν στη δημιουργία εκτός των άλλων κι ενός γλωσσικού κώδικα που θα αναφέρεται και θα εκφράζει τη γενιά τους . Ταυτόχρονα , αυτός ο κώδικας απομακρύνεται απ' τους καθιερωμένους γλωσσικούς κανόνες της κοινής ομιλούμενης , πολύ περισσότερο δε απέχει απ' το ιδιογλωσσάρι του τόπου τους .

6.4 Γενίκευση εκπαίδευσης

Η εύκολη πρόσβαση όλων στην εκπαίδευση και η γενίκευσή της επέβαλε τη γλωσσική έκφραση όπως τη θέλει η κοινή εθνική γλώσσα . Επιπλέον η κοινή ελληνική γλώσσα θεωρείται “ορθότερη” και “ωραιότερη” απ' τα νεοελληνικά ιδιώματα . Έτσι οι άνθρωποι τείνουν να προσαρμόσουν τον τρόπο ομιλίας τους με αυτή ελαχιστοποιώντας τη χρήση της ντοπιολαλιάς τους.

6.5 Μ.Μ.Ε.

Καθοριστικός και ο ρόλος των μέσων μαζικής ενημέρωσης στον παραγκωνισμό της ντοπιολαλιάς . Η επίδραση της δημοσιογραφικής γλωσσικής έκφρασης μέσω της τηλεόρασης είναι γενικευμένη και δεν προωθεί καθόλου τα ιδιαίτερα γλωσσικά στοιχεία των ελληνικών περιοχών . Δεν θα μπορούσε βέβαια να γίνει κι αλλιώς . Εμείς εδώ υπογραμμίζουμε απλά τη μεγάλη συμβολή των Μ. Μ. Ε. στην ομοιομορφία της γλωσσικής έκφρασης απ' τους νεοέλληνες .

6.6 Ο σύγχρονος τεχνοκρατικός πολιτισμός

Η ανάπτυξη της τεχνολογίας , ιδιαίτερα της ψηφιακής , στην παραγωγική διαδικασία είναι μία εξίσου σημαντική αιτία που ωθεί προς τον αφανισμό λέξεις που ομιλούνταν επί εκατοντάδες χρόνια . Οι συνθήκες της ζωής άλλαξαν . Τα επαγγέλματα το ίδιο . Φυσική κατάληξη είναι λέξεις , που εξέφραζαν άλλον τρόπο ζωής και εργασίας , να καταδικαστούν σε αχρηστία .

6.7 Διάσπαση δεσμών παράδοσης

Ο σύγχρονος τεχνοκρατικός πολιτισμός , που βασίζεται στην οικονομία , στην εξοντωτική εργασία, στη διαρκή και σχεδόν ψυχοπαθολογική προσπάθεια για όσο το δυνατόν μεγαλύτερο κέρδος , αλλοίωσε και τις σχέσεις μεταξύ των συνανθρώπων . Διέσπασε τους δεσμούς παράδοσης μεταξύ των ίδιων των συμπατριωτών στον ίδιο τόπο , αλλά και την ιστορική συνέχεια της παράδοσης από το παρελθόν στο παρόν . Δε μπορούσε λοιπόν να αφήσει ανεπηρέαστη και το βασικό στοιχείο της ιστορικής παράδοσης ' την ιδιαίτερη γλώσσα , την ντοπιολαλιά .

7 Η ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ ΤΟΥ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΥ ΙΔΙΩΜΑΤΟΣ ΣΕ ΕΚΦΡΑΣΕΙΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Η Ηπειρώτικη ντοπιολαλιά εμπεριέχει το άρωμα του τόπου και των ανθρώπων της βορειοδυτικής περιοχής της Ελλάδας . Αποτελεί το γλωσσικό όχημα του πολιτισμού της Ηπείρου με πανελλαδικές προεκτάσεις .

Την αποτύπωση της Ηπειρώτικης ντοπιολαλιάς σε εκφράσεις πολιτισμού τη συναντήσαμε στη λογοτεχνία , στα δημοτικά τραγούδια , στο θέατρο Σκιών , στη διαφήμιση .

7.1 ΣΤΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Απόσπασμα απ' το βιβλίο του Δημητρίου “ Να ακούω καλά τα' όνομά σου ”

Το γιόμα ανταμωθήκαμε με τις άλλες , στο έβγα του χωριού , όπως το 'χαμαν συμφωνημένο. Ρίξαμαν το καλαμπόκι σε μια ζιάκα , το ζύγιασε στο χέρι η Στόλαινα , είπε πως θάπταν καμιά δεκαριά οκάδες . Καλά ήτανε , αλλά ήμασταν βουβές απ' το ψεσινό . Δεν είχαμαν ακούσει πόλε για τέτοια πράματα . Τώρα είχαμαν και τούτον το φόβο . Παραπέρα τι θα γένει; [...]

Ξωρνιαστήκε ο κόσμος , γιούργιαζαν οι γυναίκες , άλλη περίπολος αρχίνισε να ντουφεκάει προς τα μας . Σε έναν του έμασαν μια ριπή στο γκιοζί , βρύσαγε το αίμα με δύναμη , ράντισε το χιόνι . Αγριεύτηκε ο κόσμος , άλλοι έκαναν τσεδώ , άλλοι τσεκεί , άλλοι φώναξαν << μην αρριώνεστε , μην αρριώνεστε >> . Απομείκαμαν καμιά πενηνταριά. [...]

Ένα γιόμα στάθηκε στο πορτάνι ένα παιδί , ίσαμε δεκαοχτώ χρόνια , από μέσα . Ήτανε βλάχος , ούτε Αλβανικά έκρενε , ούτε Ελληνικά . Στούμπαγα εγώ κάτι βλάχικα .

Απόσπασμα από το βιβλίο της Παναγιώτας Λάμπρη “Το χάσικο ψουμί”

Καλά τα λέτε ισείς οι άντρες π' πήραταν τα β'να , είπε η γιαγιά παίρνοντας το λόγο . Για ρουτήστι κι ιμάς τ'ς γ'ναικις τι τραβήσαμε ; Πρώτα ήρθαν οι Γερμανοί και μας έκαψαν τα σπίτια κι δεν είχαμαν που να κοιμίσουμε τα παιδιά μας κι ύστερα ήρθαν κάτ' καλοί πατριώτις κι μας πήραν ό,τ' είχι απομείν . Σαν τώραία του θ'μάμαι . Ήρθαν ,τ'ς ζύμουσα ψουμί όπως μ' παρήγγειλαν , τ'ς έδωκα τσιόλια να τα στρώσ'ν να πλαϊώσουν κι να σκιπαστούν κι έφ'γαν αξημέρουτα όχι μουνάχα μι το ψουμί , αλλά σαν καλοί ν'κουκουραίοι φόρτουσαν στα ζωντανά τα τσόλια π' τ'ς είχα δώκει κι τα πήραν. [...]

Καλά , πιδί μ' ,ιγώ ό,τ' έμαθα . Τ'ράτι ισείς να μάθιτι γράμματα , για να μη μείνιτι κούτσουρα σαν κι μας , π' πήγαμαν σκολείο , αλλά μας βρήκι ου πόλεμους και τ'αφήκαμαν στ' μέσ' . Να μάθιτι γράμματα , για ν'αλλάξ η ζουή σας κι εγώ ας

μην του ξέρω αυτό του << κατεργάζεται >> ! ... Κι όλα αυτά τα λόγια η μάνα δεν τα 'λεγε για την περίπτωση , αλλά τα εννοούσε βαθιά , αφού ήταν μέρος της ζωής της , της δικής της ζωής! [...]

7.2 ΣΤΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Σαν πας , Μαλάμω μ' , για νερό ,

Κι εγώ στη βρύση καρτερώ ,

Να σου τσακίσω το σταμνί ,

Να πας στη μάνα σου σ'αδειανή .

Κι αν σε ρωτήσει η μάνα σου :

-Μαλάμω μ' , πού 'ναι η στάμνα σου ;

-Μάνα μου , παραπάτησα

Και το σταμνί μου τσάκισα .

-Δεν είναι παραπάτημα ,

Μόν' είν' ανδρός αγκάλιασμα

[...]

Σύρε γκιζέρα στο ντουινιά και στον απάνω κόσμο

Κι αν εύρεις άλλη τέτοια όμορφη, ρίξε και σκότωσέ με .

Εγώ για σένα έβαλα , το στήθος μου σημάδι

Και το κορμί μου στη φωτιά , να μη σε πάρει άλλη .

Αριστείδη μου , τζοβαΐρι μου .

[...]

Γιάνναινα , Γιαννάκαινα ,

Κοντό Γιανακάκαινα .

Να μην πας για λάχανα

Και μας φέρεις βάσανα .

[...]

7.3 ΣΤΟ ΘΕΑΤΡΟ ΣΚΙΩΝ

Το Ηπειρώτικο ιδίωμα είναι καθαρά προφορικός τρόπος γλωσσικός έκφρασης . Κι ο “Καραγκιόζης” δε γράφεται , “λέγεται” . Αντιπροσωπεύει έναν λαϊκό πολιτιστικό θησαυρό με έργα όχι γραμμένα σε κείμενο αλλά στη μνήμη κάθε караγκιοζοπαίχτη .Η μορφή δε του μπάρμπα-Γιώργου του ελεύθερου και καθαρόαιμου ελληνικού τύπου με την ημιβόρεια ιδιοματική γλώσσα , όπου εντάσσονται και τα ηπειρωτικά , χτύπησε διάνα στην ελληνική ψυχή .

Ο Καραγκιόζης στην Αλβανία

[...]

Μπάρμπα-Γιώργος : Ορέ πηγαίνετε μπρουστά γιατί θα σας σφάξω .

Ιταλοί στρατιώτες : ΕΕΕ . Μπένε – μπένε .

Μπ. : Ορέ μανούλα μ’ . Αη προυχωρείτε . Άρε τους έρμους . Για τηράτε δω πως είναι ρε ; Για τηράτε , πάνω τα χέρια ρε ! . Ψηλά τα χέρια τα χέρια τα ‘χανε κι είναι μισό μέτρο ου καθένας . Αη μανούλα μ’ . Αη προυχωρείτε .

[...]

Μπ. : Αη μανούλα μ’ . Άρε μανούλα μ’ τους τσάκουσε παιδί μ’ ! Ου ένας έπαιζε μαντουλίνου πώς το ‘λεγε .

Καρ. : Ναι μπάρμπα μου .

[...]

Ο Καραγκιόζης φούρναρης

Μπ. : Καραγκιόζ’ !

Καρ. : Θείε μου !

Μπ. : Ήρθα . Που είν’ τ’ αρνί ;

Καρ. : Ε ;

Μπ. : Τ’ αρνί ; Που είν’ ;

[...]

Μπ. : Το ‘καψες ;

Καρ. : Όχι . Το αρνί , βελάζανε ένα κοπάδι με αρνιά που περνούσανε έξω από το φούρνο και σηκώθηκε και έφυγε θείε μου .

[...]

Μπ. : Του αρνί το δκό μ' σφαγμένο και στο φούρνο μπαγεμένο , μπέλαξε κι ίφιγε ;

Καρ. : Ναι – ναι .

Μπ. : Φεύγα έρμου θα πάω στο τρανό . Θα πάω στο τρανό . Το έρμο , το 'φαγε τ' αρνί . Το 'φαγε το λυκόπιασμα .

[...]

Μποσταντζόγλου – Βαμβακίδης Badminton 09.01.11. Ο γάμος του Μπαρμπαγιώργου .

0:16 Στου γύψου

2:30 Ντίπ κατά ντίπ

3:14 Αντραλιάστηκα

7.4 ΣΤΙΣ ΤΗΛΕΟΠΤΙΚΕΣ ΚΥΡΙΩΣ ΔΙΑΦΗΜΙΣΕΙΣ

Τελευταία οι διαφημιστικές εταιρίες ντύνουν λεκτικά τις διαφημιστικές προβολές τους με στοιχεία της ιδιοματικής ελληνικής γλώσσας .

11880 Ο τυχερός μετανάστης

-Κι όπως είπαμαν εμέ να παρς το 11880 για τα δρομολόγια του ΚΤΕΛ 11880 για ταξί και 11880 για τρίνου . Πρόσιχε κι στ' Γερμανία π' θα 'νασε πάλι του 11880 θα πέρς είν το τυχερός για να βρείς δ'λεια .

-Μα θείο, έχει στ' Γερμανία 11880 ;

- Έχει κι 'κεί θα το χτυπάς Γερμανικό νούμερο .

-Όλα μι του ουγδόντα ε ;

- Έεετς

11880 Το τυχερό κουτσομπολιό

- Τα 'μαθες ε ;
- Τι ;
- Ο μπατζανάκης του μπάριμπα Γιάννη.
- 80 χρονών ;
- Ε!
- Με τα 80 γελάδια ;
- Ε!
- Που 'χε βρει τς 80 λίρες μέσα στον γκαζοντενεκέ ;
- Ε!
- Π' πήρε τα 80 στρέμματα προίκα στον Αη-Λιά ;
- Ε!
- 80 λεπτά με τα ποδάρια απ' την πλατεία ;
- Ε , τι ;
- Τι ε βρε θες κι άλλο ; Τυχερός πολύ τυχερός !

Διαφήμιση Vodafone

Αυτός είναι ο Κίτσος . Απ' το πρωί μέχρι το βράδυ , σκέφτεται τη Τασούλα .

-Τασούλα μ' να πιράσω το βραδάκ' να σι πάρω μι τ'αγροτκό ;

-Στ' αγροτκό ; Πουτέ ! Μυρίζ' κουπριά .

G.P.S. : Στην επόμενη στάνη στρίψτε δεξιά .

-Άαρε Τασούλα , για σένα μέχρι και G.P.S. έβαλα στου γαΐδαρο .

-Tragic !

-Ιι , α έχς ξεφύγ !

-Ιγώ έχω ξεφύγ ; Ιγώ δεν ξεφεύγω πουτέ ρε. Έχω application !

-Τι είς ;

-Κοίτα μπάρες . Στην καρδιά μου βάζω αμπάρες δε σε κάνω άλλες χάρες . Στη καρδιά μου βάζω αμπάρες .

-Ακόμα και στο κάρο , του χρόνο μας τσεκάρω .

-Κίτσο ! you're a check machine !

Αναφερθήκαμε στα σημάδια της λήθης του ηπειρώτικου ιδιώματος , εντοπίσαμε όμως και περιπτώσεις αποτύπωσης του σε μορφές πολιτισμού . Εδώ υπογραμμίζουμε επιπλέον ότι το έθνος κράτησε σε μεγάλο βαθμό τη μνήμη του κι άντλησε την ανανεωτική του δύναμη μέσα από τη γλωσσική του παρουσία . Η γλώσσα όμως συνεχώς αλλάζει . Δοκιμάζεται και υπόκειται στον κίνδυνο της φθοράς . Η επιβίωση της ντοπιολαλιάς και της γλωσσικής ιδιαιτερότητας της Ηπείρου είναι ιδιαίτερα σημαντική . Η σύσταση φορέων μελέτης και διατήρησής της απαραίτητη . Το τοπικό ιδίωμα όμως χρειάζεται να αντιμετωπίζεται όχι ως μνημειακό υπόλειμμα αλλά ως πηγή που συμβάλει στη διατήρηση του πολιτισμικού πλούτου της περιοχής .

“...Έτσι πλουτίστηκε η γλώσσα με όλες τις εκφράσεις εκείνες που φέρνουν πάντα μαζί τους κάτι σαν το άρωμα της πατρίδας που τις γέννησε. Διδάσκει αυτό κάτι που θα έπρεπε να το στοχαστούν τα σύγχρονα έθνη και που παίρνω τώρα το θάρρος να το συστήσουν στους σημερινούς Έλληνες. Θα είχαν άδικο την ώρα που παγιώνουν τη γλώσσα τους να διώχνουν εκφραστικά στοιχεία γεμάτα ουσία που τους παρέχουν τα λαϊκά ιδιώματα από τους διάφορους τόπους”

M. Breal

“Σαν πρόκες πρέπει να καρφώνονται οι λέξεις να μην τις παίρνει ο άνεμος”

M. Αναγνωστάκης

8 ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΙΔΙΩΓΛΩΣΣΑΡΙ

8.1 ΕΚΦΡΑΣΕΙΣ

Τα πρόβατα στην τσιούκα = τα πρόβατα στο βουνό

Νομ ένα τσρατσι να σκοπιστού = δώσε μου ένα πανί να σκουπιστώ

Τόχ'ς τζώρα του κφάλ = είσαι ξεροκέφαλος

Να γκέψω λίγο ψουμάκ'? = να βουτήξω λίγο ψωμάκι?

Ζιβα τ'φεξ = σβήσε το φως

Φερ'το μαρκουτς = φέρε μου το τηλεκοντρόλ

Ξικ να γέν = κομμάτια να γίνει

Ο Γιαννς ξιωτε στμπλατ γιατί τουν εφαι νταβανος = Ο Γιάννης ξύνεται στην πλάτη του γιατί τον τσίμπησε μεγάλη μύγα

Αϊ τσα χπαν = έλα επάνω

Μη ζγωνς ντιπ, μέσα ειν' τιγκα = μην πλησιάζεις, μέσα είναι γεμάτο κόσμο

Πραζ' αν τραω? = πειράζει αν κοιτάω?

Που γκιζιρατι ζαλιαρκα, κουσι να πουνιαστιτι= που γυρνάτε διαβολόπαιδα, ελάτε γρήγορα να φάτε

Κιουσεβου στου ντριβεν= περπατάω στο δρόμο

Κανταριαστειτε για φαϊ = μαζευτείτε για φαγητό

Μη κτατε 'τσιαδω = μην κοιτάτε προς τα δω

Σειρτε να πλαιάστε = πηγαίνετε να κοιμηθείτε

Βράζω στ' τετζιερ πρατινα = βράζω στην κατσαρόλα προβατίνα

Πλενου τα'αγκια = πλένω τα πιάτα

Γίγκι μιγάλο κιαμετ στου γάμου = έγινε μεγάλο γλέντι στο γάμο

Πλεν τα σκτια = πλένει τα ρούχα

Μην κανς αφσκιες = μην κανείς χαζομάρες

Εινε μεγάλος τζεπτζελες = έγινε μεγάλο γλέντι

Αι σιαπερα από δω = φύγε από δω

Τσιαρμαλωθει ψλα = σκαρφάλωσε ψηλά

Πήγε στ'σκια για σύκα και έπεσε κ βάρεσε = πήγε στη συκιά για σύκα και έπεσε και τραυματίστηκε

Γραμμενο πιδί = καλό, έντιμο παιδί

Πως τα πόρεψες στο γιορτάς π' πήγες = πως τα πέρασες στην γιορτή που πήγες

Τσίτωσε μια λίμπα γάλα = έφαγε ένα πιάτο γάλα

Μπλειτσάρσε = χόρτασε

Μαζεύτκαμαν κβάρ απ το κρύο = κρυώσαμε πολύ

Μπειζιερσι η ψχυμ' = αγανάκτησα

Κατ' απ'κατ ,καν γκαπ γκαπ = κάτι ακούγεται από κάτω

Μσήκουις αλπασιά = με ζάλισες

Μη με μαλαειζ= μη με αγγίζεις
 Που σκών'ς υψώματα = που γυρνάς
 Δε'ς κραινω = δε σου μιλάω
 Με σήκωσε τ' όργιο = με έπιασε ρίγος
 Κνις μαρε = κουνήσου μωρέ
 Να σι κόβει νίλα = να σε αγγίζει στην ψυχή
 Τι τσίπες? = τι της είπες?
 Θα σ' ρίζω μια και θα σ' αφήσω σκοπ =θα σε χτυπήσω και θα μείνεις ξερος
 Δεν τελεύεσαι = δεν υποφέρεσαι
 Α! κόλπος κακός = να σε χτυπήσει εγκεφαλικό
 Α! να'χεις γινει ξικ! = Α! να φύγεις από εδώ!
 Αϊ στ' (γ)κουρνα'ς μαρέ =άντε (πήγαινε) στο σπίτι σου μωρέ, φύγε από εδώ
 Αϊ στου διάολου σέρπετου = άντε στο διάβολο ερπετό
 Αϊ χες πατόκορφα = άντε να χεστείς από πάνω μέχρι κάτω
 Αλίχτσε ος θελς, αλύχτα ος θελς= φώναξε όσο θέλεις
 Αφισκο είσαι, είσαι μια αφσκιά= είσαι πολύ άσχημος
 Γιατί ματσλς κι κανς τουν ανηξηρου. Θα σδωκου μια κι θα σφυγουν τα τσαουλια. Θα
 μι βλέπεις κι θα τρεμς = γιατί μασουλας κ αδιαφορεις. Θα σε χτυπήσω πολύ στο
 πρόσωπο. Θα με βλεπεις και θα τρεμεις
 Ξανθιά πωλήτρια : Θα πληρώσετε με πιστωτική;
 Ηπειρώτης: τι' ν' νει τιγκα (γεμάτη)
 Ξανθιά πωλήτρια : μ... δεν συνεργαζόμαστε με αυτή την μάρκα
 Ηπειρώτισσα καθηγήτρια αγγλικών :
 January: Γεναρς
 February:Φλεβαρς
 March: Μάρτς, μένει όπως είναι παιδιά δεν αλλάζει
 άμπνασομπ ο διάολος = άντε να σου πει ο διάολος
 Αν κοτάς= αν τολμάς

ΛΕΞΕΙΣ

A

Αδερφώνω = βάζω τα δυο μαζί	Ανεβατίζω = ζυμώνω ψωμί
΄Αστι στο καλό = άντε στο καλό	Αντάρα = ομίχλη
Ακουρμάω = ακούω	Αφύσκος = άσχημος
Αλάργα = μακριά	Απόστασα = κουράστηκα
Αλσίβα = σταχτόνερο	Απίδι = αχλάδι
Αλιχτάω = γαβγίζω	Αναμέρα = κάνε άκρη
Αμπούριασε = γέμισε καπνό	Αποκουντριασμένος = αποχαυνωμένος
Αμπώχνω = σπρώχνω	Απουχτάω = γεννάω
Αναμεράω = κάνω στην άκρη	Ανήμπορους = αδιάθετος
	Αναμιράου = παραμερίζω

Αβγατάω = αυξάνω
Αγναντεύω = κοιτάζω
Αβανιά = ατυχία, ζημιά, περιπέτεια
Αβασκαίνω = ματιάζω
Αλωνάρης = Ιούνιος
Αγκρί = χωράφι
Άπα = νερό
Αβέρτα = συνεχώς
Αγγουνιά = εγγονή
Αγναντιό = ψηλό μέρος από το οποίο
μπορείς να παρατηρείς από μακριά
Αλλαξιά = δεύτερη φορεσιά (ρούχο)
Ανάπουτος = κακότροπος
Απίστομα = ψηλομύτα
Αυγή = πρωί
Αλπού = αλεπού
Αντραλεύω = κάνω φασαρία
Απάν = επάνω
Απκάτ = από κάτω
Αχαμνό = πονηρό
Αγκιά = πιάτα
Αντριάς = Δεκέμβριος
Αγκούσα = δυσφορία
Αγκωνάρι = η μικρή πέτρα
Αγκλέουρα = το καταπέτασμα
Αξιούραγος = αξύριστος
Αρευτεύω = γυρνάω άσκοπα
Αυτού = εκεί, στο ίδιο σημείο
Αγγείο = μαγειρικό σκεύος
Άαα ? = τι είπατε?
αποσβολώθηκα = έμεινα άφωνος
Απστόμσει = αναποδογύρισε
Απ' δισιά = πήδημα
Αστόησα = ξέχασα
Αντράλα = φασαρία
Απέκια = από κει
Αυλάκια = μικρό ποτάμι
Απόσκιος = ίσκιος
Αγκλισεράου = γλιστράω
Αδραΐα = πρασιά
Ακαπίστρωτους = ατίθασος
Αμούντ = εξαφάνιση
Αναδεχτούδ = αναδεχτός
Απ'κατούλια = λίγο από κάτι
Απού πέρα = απέναντι

Αραλίκ = ανεμελιά
Αρίδα = πόδι
Ασπρούδ = είδος άσπρου σταφυλιού
Αργανέλλα = τριχιά από λινάρι
Αγγίδες = τα μικρά κομμάτια από
γυαλί
Αλφή = μεθυσμένος

B

Βαβούρα = δυνατός θόρυβος
Βελέτζα = μάλλινο σκέπασμα
Βάβω = η γιαγιά
Βεριμάρης = κακομοίρης
Βιγλίζω = παρατηρώ/βλέπω
Βεγένι = βαρέλι
Βαρέλα = βαρέλι
Βατσουν = η βάτος
Βατσίνα = εμβόλιο
Βάκα = αγελάδα
Βάρτζι = λάχανα
Βούλπια = αλεπού
Βοΐδ = βόδι
Βούτακας = (αισχ.)
Βαΐζω = γυρνάω από τη μια μεριά του
σώματος μου, γέρνω
Βακούφκο = κτήμα από οικόπεδο
κοινότητας επί εποχής τουρκοκρατίας
Βερβέρα = μικρό ζώο (που μοιάζει με
σκίουρο)
Βετούλι = κατσίκι
Βλιώρα = η βρωμιά
Βογγάλα = τρέξιμο με γρήγορο ρυθμό
Βρούβες = πάμε στα χαμένα
Βάρεμα = χτύπημα
Βασλέψ = δύσει
Βάτα = φυτά με αγκάθια
Βελάνι = βελανίδι
Βελέντζα = κουβέρτα από γιδότριχα

Γ

Γδί = γουδί
 Γουργκούλι = πέτρα
 Γυφτουλίθαρου = άσπρη πέτρα με σταχτιές πινελιές
 Γκίζα = μυζήθρα
 Γκεζέρι = βόλτα
 Γκουστέρα = η σαύρα
 Γούρνα = λακούβα
 Γύρα = στροφή
 Γλύνα = πηχτή λάσπη
 Γωνιά = τζάκι
 Γρέκι = μαντρί
 Γιόμα = δειλινό
 Γκλάβα = μυαλό
 Γκορτσιά = αχλαδιά
 Γλαβανί = φωταγωγός
 Γλί = καθρέφτης
 Γκαρντίνα = κήπος
 (Γ)κδούν = κουδούνι
 Γκλαγκανάω = καταπίνω έντονα (γλού-γλού)
 Γούπατο = εσοχή
 Γκαβώθκα = τυφλώθηκα
 Γέρεψα = γιατρεύτηκα
 Γρούσπα = κουφάλα, τρυπά
 Γκόρτσο = αχλάδι
 Γκεύω = βουτώ , μουσκεύω
 Γκαβός = τυφλός
 Γκαγκάνς = άτυχος
 Γκλίτσα = απαραίτητο εργαλείο των τσοπάνηδων
 Γκριτζούνι = ο καλικάτζαρος
 Γκοτζάμ = μεγάλο
 Γλέπω = βλέπω
 Γιαγιούρτ = γιαούρτι
 Γρούν = γουρούνι
 Γουμάρ = γομάρι
 Γκουρμπάν = μάζωξη
 Γαλιά = γαλοπούλες
 Γναίκα = γυναικά
 Γατιά = γάτες
 Γνέμα = κλωστή
 Γκιούμ = δοχείο

Γενάρς = Ιανουάριος
 Γραμματσούλκο = καλός μαθητής
 Γκιόλ = ξέφωτο
 Γάνα = μουτζούρα
 Γαιδούρ = γάιδαρος
 Γιούρτ = χωράφι
 Γκρατζανάς = χτυπάς, κάνεις φασαρία
 Γκιλιστώ = κυλάω
 Γκουτσλάω = γαργαλάω
 Γκόμπο = κόμπος
 Γκαμπάνα = καμπάνα

Δ

Δρούγα = μονοπάτι-δρόμος
 Διπλάρκα = δίδυμα παιδιά
 Διγόνι = το μικρό παιδί της οικογένειας
 Δεκρεάνι = τσουγκράνα
 Δλιές = δουλειές
 Δρούγα = είδος σχήματος γνέματος
 Δέρνω = χτυπώ
 Δάχλο = δάχτυλο
 Δραγάτς = ο αγροφύλακας
 Δροτσίλι = μικρό σπυράκι

Ε

Έρεψε = έλιωσε
 Εκεία = εκεί
 Έντζε = έντυσε
 Έφκαν = έφυγαν
 Έφκια'ες = έφτιαξες

Ζ

Ζάφτω = πέφτω κάτω
 Ζουμπάω = πιέζω κάτι
 Ζαβός = ιδιότροπος
 Ζαμάνια = αιώνας

Ζάρκος = γυμνός
Ζυγώνω = πλησιάζω
Ζαγκανιέμαι = κουνιέμαι
Ζουκάπα = μυρίζει-βρωμιά
Ζούψε = πάτησε
Ζίβα = σβήσε
Ζγούρ = ζυγούρι
Ζαβλακώθκα = νύσταξα
Ζεύκ' = καλοπέραση
Ζαγάρ = κυνηγετικό σκυλί
Ζούρα = κατακάθι του λαδιού
Ζωντανό = ζώο, αγροίκος άνθρωπος
Ζερβά = αριστερά
Ζλάπ' = άγριο ζώο
Ζεματάω = ζεσταίνω σε υψηλή
θερμοκρασία
Ζέχνω = μυρίζω άσχημα
Ζούδ = μικρό έντομο
Ζουρλός = τρελός
Ζβάρα = μαλλιά κουβάρια
Ζμί = ζουμί
Ζουμπάς = μικρός άνθρωπος
Ζ'μπλατεία = στην πλατεία
Ζμάρ' = το ζυμάρι
Ζόρκος = ο ζόρικός
Ζούρμος = ο ώριμος

H

Ηγώ = εγώ
Ήσαν = ήσουν

Θ

Θ'κάρ = θήκη του μαχαιριού
Θυμίαμα = λιβάνι
Θαραπαύομαι = ευχαριστιέμαι
Θειάκου = θεία
Θέρμ = πυρετός
Θυλ'κόνου = κουμπώνω
Θυμητ'κό = μνήμη
Θύμωμα = πρήξιμο πληγής

Θερτής = Ιούλιος
Θελί = κομμάτι
Θύρα = πόρτα
Θ'μείς = θυμήσου
Θάμα = θαύμα
Θ'κόμ = δικό μου

I

Ινάτ' = πείσμα
Ίτς = τίποτα

K

Κβέντα = κουβέντα
Κοσιέβν = τρέχουμε
Καζάν = πολύ μεγάλο σκεύος
Κλιάστρα = το πρώτο γάλα
Κατσκάδα = γίδα- κατσίκι
Κήπια = κήποι
Καστραβέτσια = αγγούρια
Κόστι = πλεξίδα
Κλαριά = κομμάτια δέντρων
Κολατσιό = πρωινό
Κάρνο = κάρβουνο
Καπί = μαύρο ένδυμα φτιαγμένο από
μαλλί κατσίκας
Κοπέλ = κοπέλα
Καρέκλι = μικρή καρέκλα
Κλέφτς = κλέφτης
Κνέλ = κουνέλι
Καθάριο = άσπρη ζύμη
Καούς = χώρος παρόμοιος με κουζίνα
Κουμπλίτς = μικρό κατσαρολάκι που
έφτιαχναν τηγανίτες
Καζάκα = μάλλινο ένδυμα
Κίτρνο = κίτρινο
Κλαδεύ = κλαδεύει
Καρδάρ = σκεύος για αλλαγή του
γάλατος

Κανταριάζω = οργανώνω
Καλβώνω = βάζω πέταλα στο μουλάρι
Κούρνα = κοτέτσι
Κούμπλα = κορόμηλα
Κλιτσινάρ = ο πολύ αδύνατος
Κοντοτούρτα = σκορπιός
Κουτσιούπλισα = παραπάτησα
Κρεβατίνα = κληματαριά
Κοσί = γρήγορα
Κρένω = μιλάω
Κατσιούλα = κουκούλα
Κλαμπατσιμπανο = όργανα-ορχήστρα
Κρούω = αγγίζω
Καταπιόνα = λαιμός
Κιό = αφού
Κακάβ' = κατσαρόλα
Κωλοφωτιά = πυγολαμπίδα
Καριά = καρύδια
Κουρπέτ = αγορά
Κοκότ = κόκορας
Κάσα = σπίτι
Κουφατσλού = δέντρο
Κουτσούτ = μαχαίρι
Κιψέ = σουρωτήρι
Καρνί = κρέας
Κλούρια = κουλούρια
Κάτ = κάτω ή κάτι
Κούτσαβλο = κουτσός
Κοσέβω = πηγαίνω
Κρούνα = κοτέτσι
Κοσμάρ = τυρόπιτα
Κομποβόρια = ντομάτες
Κοκόνας = αισχρόλογος
Κάργα = υπερβολικά
Καφουλάλδα = κουτάλι με το οποίο έφτιαχναν τον καφέ
Κόκοσις = καρύδες
Κριάρ' = αρσενικό πρόβατο
Κατράμ = πίσσα
Κλίτσα = βέργα
Κουμπλιάτσα = λαγάνα
Κτάβ = κουτάβι
Κοτιά = κότες
Κασέλα = ξύλινο κουτί-μπαούλο

Καροτσίν = καρότσι με ρόδες για γεωργικές δουλειές
Καρδάρ = σκεύος για συλλογή του γάλακτος
Καραβάν(ι) = κατσαρόλα
Κακάβ = κατσαρόλα
Κιάτρα = πέτρα
Κάσου = τυρί
Κουρατσιδοκέφαλος = (αισχ.)
Κνίς = κουνήσου
Κορατσίδ = πεπόνι άγουρο
Καταψιά = γουλιά
Κρεμαστάλα = κρεμάμενη σιδερένια λαβή
Κονίστρα = ψάθινο καλάθι
Καρδάρι = σκεύος μέσα στο οποίο αρμέγεται το γάλα
Κουρήτα = ξύλινος-σιδερένιος χώρος όπου τρώνε τα ζώα
Κατώι = αποθήκη
Κατσούλ = κουκούλα-σκούφος
Κοκομπέλες = μανιτάρια
Κούρμαξε = άκουσε
Κότσιαλο = το εσωτερικό σκληρό μέρος του καλαμποκιού
Κουρούμπελα = κούμπλα
Κόπανος = ξύλο που χτυπούσαν τα ρούχα
Κοσύφια = κοτσύφια
Καταί = κάτω

Λ

Λαγαρίζου = ξεθολώνω
Λαήνα = στάμνα
Λάιος = μαύρος
Λαλ' μένος = σαλεμένος
Λαμπίκο = πεντακάθαρο
Λανάρ' = ερφαλείο για την επεξεργασία του πλυμμένου μαλλιού
Λασπούρα = πολλή λάσπη
Λάπατο = πλατύφυλλο φυτό που το χρησιμοποιούν για λαχανόπιτες
Λιάζου = εκθέτω κάτι στον ήλιο
Λαχτραράου = τρομάζω

Λειτουργιά = προσφορά για την θεία
Ευχαριστία
Λιμάζου = πεινάω
Λίγδα = λεκές
Λούμπρα = λάσπη με θολό νερό
Λώβα = ακαθαρσία
Λωβιάζου = μολύνω
Λυσιά = πόρτα αποθήκης
Λαβίδα = μεγάλο κουτάλι
Λίμπα = γαβάθα
Λιέπρε = λαγός
Λιούγκρι = κουτάλι

Λίτρα = ποτήρι
Λούνα = φεγγάρι
Λυχνάρ = λάμπα
Λιγκιάζω = έχω λόξιγκα
Λαγαρίζω = ξεπλένω
Λαγαρός = καθαρός
Λαγγεύω = λαχταρώ-τρομάζω
Λακάω = φεύγω γρήγορα
Λαρώνω = σταματώ να μιλάω
Λούρα = ξύλινη βέργα
Λελέκ' = πελαργός
Λαβίδα = κουτάλι
Λιγοστεύω = μειώνω
Λιανοπαίδ = το ανήλικο παιδί
Λ'θάρ' = πέτρα

M

Μπεκρής = μεθυσμένος
Μπατίρσα = πτώχευση
Μπατζανάκ'ς = σώγαμπρος
Μαντρί = χώρος για ζώα
Ματσλάς = μασουλάς
Μόσκιο = μοσχάρι
Μσκαρ = μοσχάρι
Μαστραπάς = κανάτα
Μσιαμάς = αδιάβροχο
Μαργώνω = κρυώνω
Μπατζαριό = χώρος όπου
παρασκευάζεται το τυρί
Μπόρηγαν = μπορούσαν
Μπρίκ = σκεύος

Μπλαρ = πουλάρι
Μπραζόνα = παντελόνι
Μχουστ = εμποροπανήγυρη
Μαϊρέυω = μαγειρεύω
Μαθένς = μαθαίνεις
Μαντήλ τσεμπέρ = δεμένο μαντήλι
Μποτ = μπουκάλι
Μαρτς = Μάρτιος
Μπατσάρα = καλαμποκίσιο ψωμί
Μπότσκος = χαλαρός
Μπόρα = καταιγίδα
Μπ'λούκι = ομάδα
Μπούτ = μηρός
Μασούρ' = μικρό ξύλο
Μεζές = ορεκτικό
Μεντεσσεσ = στρόφιγγα
Μαρτρας = μαρτυράς
Μτέβω = ξεπουπουλιάζω
Μαλάζω = ακουμπώ
Μερμελόνια = φαγητό με νερό και
αλεύρι
Μπουσκαυρα = σκορπιός
Μπακακάκ' = βάτραχος
Μπλάντρα = (κάτι που βγάζουμε λάδι)
Μπούντα = δοχείο για ξυνόγαλο
Μπουνες = γινομένο αχλάδι
Μαβλάου = φωνάζω στα ζώα
Μαντανία = μάλλινο ύφασμα
Μαρμάγκα = δηλητηριώδης αράχνη
Μαξούμ = μικρό παιδί
Μίρλα = κλάμα
Μπάλα = μέτωπο
Μπίτ = καθόλου
Μπουρμπότσιαλος = μικρό έντομο
Μπακίρ' = πεπόνι
Μπουτιασα = κρύωσα
Μεσάλι = τραπεζομάντιλο
Μπρέσκλα = μεγάλος βάτραχος
Μάερεμα = μαγειρεμένο φαΐ
Μαστραπάς = κανάτα
Μολογάω = διηγούμαι
Μούτος = μουγγός
Μποϊμένος = ψηλός
Μπαξές = χωράφι
Μουσαφίρς = επισκέπτης

Μ'τσούνια= μούρη
Μπούγλα = τενεκές
Μ'σο = μισό
Μπατσούλσα = χαστούκισα
Μπάζω = βάζω μέσα
Μπάκα = η κοιλιά
Μπανταλιάζω = χαζεύω
Μπάτσα = χαστούκι
Μπαφιάζω = λαχανιάζω
Μπλάνα = κομμάτι
Μπουτσός = χοντροκομμένος
Μπλετσκώνω = καταβροχθίζω
Μπαλώνω = επιδιορθώνω
Μπόγος = μικρό δέμα ρούχων
Μαλαφαρίζω = πιάνω με βρώμικα χέρια
Μασίνα = σόμπα
Μπιστούρα = απόκρημνος βράχος
Μπιτόν = σκεύος για το γάλα
Μασιά = εργαλείο για τα ξύλα στο τζάκι
Μπουτσκabuρ = σκορπιός
Μπόλια = πολυσπόρια
Μπατσκριό = τυροκομείο
Μπάτζιος = τυροκόμος
Μπουντί = ώριμο φρούτο
Μπορμπόλ' = σαλιγκάρι
Μυρωδιά = άνηθος
Μπαργάτσ' = κουβάς πηγαδιού
Μπομπότα = καλαμποκίσιο αλεύρι
Μπακάτ' = πηγάδι
Μντούνα = βρύση
Μσάτος = όμορφος
Μούντζ = βουνά
Μπασάρικα = εκκλησιά
Μιέτρα = σκούπα
Μαρκάτου = γιαούρτι
Μπ'σάκα = μεγάλος βάτραχος
Μπλέτζ = ξεβράκωτος
Μπουμπόθκα = ζεστάθηκα-έσκασα

N

Νταμ'τζάνα = μπουκάλα κρασιού
Ντιβάν = καναπές

Ντλέγαν = του έλεγαν
Νίβομαι = πλένομαι στο πρόσωπο
Νέσπλο = μούσμουλο
Ντερβέν = δρόμος
Νταβάνια = έντομα που τσιμπάνε τα ζώα
Ντίπ = καθόλου
Ντζερεμές = ζημιά
Ντουβάρ' = τοίχος
Νταούλ'σε = μέθυσε
Νομάτοι = άτομα
Ντάλα = κατακούτελα
Ντερέκι = ο πολύ ψηλός
Ντουγρού = απερίσκεπτα
Νταβάς = μεγάλο ταψί
Ντασό = κριάρι
Ντουλέμνου = λάδι
Ναγκιόλ = τουαλέτα

Ξ

Ξεσύρω = μετακινώ με δυσκολία
Ξετσουτσούνιασες = πήρες θάρρος
Ξαποσταίνω = ξεκουράζομαι
Ξαστοχάω = ξεχνώ
Ξεφτίζω = ξηλώνω
Ξεβασκαίνω = ξεματιάζω
Ξεχαρβάλωμα = διάλυση
Ξεμπλέτσωτος = γυμνός
Ξεσκλάω = ξεσκίζω
Ξεροσφύρι = ποτό χωρίς μεζέ
Ξύγκ = λίπος
Ξαναφκια'εις = ξαναφτιάξεις
Ξιτσιαγουλιάστ'κα = μου έφυγε το σαγόνι

O

Ούι = (επιφώνημα έκπληξης)
Ορνεύω = συμβουλευώ

Π

Πρατίνα = πρόβατο
Παγανά = καλικάτζαροι

Παγούρ = μπουκάλι για νερό
Παζάρ = αγορά
Παλιούρ = είδος θάμνου
Πάππος = παππούς
Παράδες = λεφτά
Πασχαλιά = μεταλαβιά
Πατάκες = πατάτες
Π' κάμισο = πουκάμισο
Πλαγιώσω = κοιμηθώ
Πλείστρα = η γυναίκα που πλένει
Πλιάτσκο = κλέψιμο
Πνάω = πεινάω
Προσκέφαλο = μαξιλάρι
Πρότα = πρόβατα
Πυροστιά = σιδερένια τρίποδη βάση
Πετρόβεργο = πλάστης για πίτες
Πιδί = αγόρι
Παφίλι = τενεκές
Πίνου = πίνω
Πλιά = πουλιά
Πομποσιά = ασφυξία
Πρίσκαλο = άγουρο σύκο
Πάϊος = μαύρος
Πδάρ = πόδι
Περδικλώνομαι = σκοντάφτω
Πατσαβούρα = κουρέλι
Πατσάς = κοιλιές κι πόδια ζώου μαγειρεμένα
Παπλαμούζα = νιφάδες χιονιού

P

Ρίν = ρίχνει
Ρούγα = δρόμος
Ροϊδ = ρόδι
Ραχάτ' = ησυχία
Ρ'μάδ = ρημάδι
Ρινί = εργαλείο για τα μαχαίρια (που τα κάνει πιο κοφτερά)
Ρούπωσα = χόρτασα
Ρεκάζω = ουρλιάζω
Ρακί = ούζο

Σ

Σαλεύω = μετακινούμαι
Σαπέρα = ίσα πέρα
Σάψαλο = πολύ ηλικιωμένος
Σιουράω = το έχω χαμένο
Σκλί = σκυλί
Σκούζω = κλαίω
Σ'μά = κοντά
Σορολόπ = τα φόρτωσα στον κόκορα
Στάρ = σιτάρι
Σκαφίδα = μεγάλη λεκάνη
Σφαλαγγούδια = αράχνες
Σκανταλάρια = εξαρτήματα για παγίδα
Σέρπετο = φίδι
Σφουγγάω = σκουπίζω
Στηρύθρα = μικρό πουλάκι
Σκόπ' = ραβδί-μπαστούνι
Σεντούκι' = κιβώτιο
Σόι = καταγωγή
Στουρνάρ' = μικρή μυτερή πέτρα
Σκρήκα = μυτερά βράχια
Σκιάζω = τρομάζω
Σαλαγάω = ωθώ τα ζώα για άρμεγμα
Στρούγγα = χώρος αρμέγματος
Σαρμανίτσα = ξύλινη βρεφική κούνια
Σατανκά = σατανικά
Σκονταρέλα = σαύρα
Σύρ'ζα = από τη ρίζα
Σκλίκ = σκουλήκι
Σκλαρίκια = σκουλαρίκια
Σαδώθε = προς τα εδώ
Σταφιδιάζω = διψάω
Σκτιά = ρούχα
Σιάζω = ετοιμάζω
Σιούλια = χορτάρια (κ.τ.λ.)
Σκαμνιά = μουριά
Στάτο = κουζίνα
Στίρ' = αλάτι
Σαλτούκι' = στικάκι
Σνί = ρηχό μεγάλο ταψί
Στέρνα = πηγάδι
Σπριδ = σπουργίτι
Σηκ = σήκω
Σκόπ = ξυλοδαρμός
Σα πέρα = εκεί πέρα
Σα κάτ = εκεί κάτω

Σα πάν = εκεί επάνω
Στούμπος = μεγάλη πέτρα
Στιρίκα = τρύπα ανάμεσα σε ανώμαλα βράχια
Σούρξε = έχασε το μυαλό του
Στραβομουτσούνιασα = έκανα μορφασμό
Σκουλιό = σχολείο
Σαματάς = φασαρία
Στρουγκάν = φυτό που φυτρώνει στα ορεινά μέρη
Στάλα = λίγο
Σαλτούρι = σαλιγκάρι
Στοχάει = ξεχνάει

T

Τάχας = ο πισινός
Τζερτζελές = σαβούρα
Τσομπανς = κάτοχος προβάτων
Τζόβενος = ηλικιωμένος που βγάζει νιάτα
Τριατζής = ο ψεύτης
Τρίματα = τα ψίχουλα
Τρόξος = μπανταλός
Τσεκλίζω = σκίζω
Τσέκλιο = τρύπιο
Τσακ'μάκ = αναπτήρας
Τσούπρα = κοπέλα
Τφέκ' = όπλο (τουφέκι)
τχάρι= τοίχος
Τσιαρναράει = στάζει-τρέχει νερό
Τίγκα = γεμάτο όσο δεν παίρνει άλλο
Τσαούλ = σαγόνι
Τσατσάρα = ψιλή χτένα
Τροχάω = ξύνω με δύναμη
Τσέβω = Παρασκευή
Τραβήσαμεν = υποφέραμε
Τωραΐα = τώρα δα
Τσοκανάω = χτυπάω κάτι με σφυρί
Τσαντίλα = υφασμάτινο καλούπι για το πήξιμο τυριού
Τσάμπρο = κοτσάνι από σταφύλι
Τσάπος = τράγος
Τζουλμπέν = πορτοφόλι

Τσάπου = κρεμμύδι
Τόχς = το έχεις
Τραϊ = τράγος
Τράς = κοιτάζεις
Τρουβάς = ο μικρός σάκος
Τσουράπ = κάλτσα
Τέχν = τέχνη
Τρίβς = τρίβεις
Τσουκάλι = κατσαρόλα
Τσόλια = σκεπάσματα
Τσαντί = τσάντα

Y

Υφαίνω = πλέκω στον αργαλειό

Φ

Φιλέψουμε = κεράσουμε
Φρουτζουλίξω = πετάξω
Φαρμακώθκα = στενοχωρήθηκα
Φκιάρ = φτυάρι
Φράστ = γρήγορη κίνηση
Φλοκάτη = χοντρό χαλί
Φράχτς = φράχτης
Φουσκί = λίπασμα
Φαρίνα = αλεύρι
Φιλάδα = βιβλίο
Φιάτα = κορίτσι
Φτιάνς = κάνεις
Φστάν = φουστάνι
Φλοκιαστή = είδος σκεπάσματος
Φασλάδα = φασολάδα
Φεύξ = λάμπα
Φιλτούρσε = πέταξε
Φραγγοφέξ = είδος λάμπας που λειτουργεί με πετρέλαιο

X

Χαλεύω = ζητάω
Χασομεράω = χάνω χρόνο
Χασιά = μάλλινο χοντρό χαλί
Χλάδ = αγλάδι

Χογλάζω = βράζω
Χουγιάζω = τρομάζω
Χολιάω = ανησυχώ
Χονάρα = χωριό
Χέρλου = σίδηρο
Χούλια = κουτάλα
Χαΐρ' = προκοπή
Χουντράς = χοντρός
Χαψιά = μπουκιά
Χαμένος = Νοέμβριος
Χαμπέρ = μαντάτο-νέο
Χαρβαλασιό = φασαρία
Χειμωνκό = καρπούζι
Χατζάρα = μεγάλο μαχαίρι

Ψ

Ψχαλίζ' = ψιχαλίζει

9 ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ - ΔΙΚΤΥΟΓΡΑΦΙΑ

1. Έκφραση Α΄ Λυκείου
2. Μπαμπινιώτης : Ετυμολογικό Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας
3. Μπόγκας Ευάγγελος : Τα γλωσσικά ιδιώματα της Ηπείρου (εκδ. Εταιρεία Ηπειρώτικων Μελετών,τόμος Α΄)
4. Τάκη βασ: Η Αγραφιώτικη Γλώσσα. Συμβολή στην έρευνα και μελέτη του αγραφιώτικου γλωσσικού ιδιώματος (ίδρυμα Ιωάννου Φ. Κωστόπουλου , Καρδίτσα 2003)
5. Κοντοσόπουλος Ν: Διάλεκτοι και Ιδιώματα της Νέας ελληνικής ,Αθήνα 1981
6. Νίκος Β .Κοσμάς: Το γλωσσικό ιδίωμα των Ιωαννίνων,(εκδόσεις Δωδώνη)
7. Κ. Π. Κουπακιά:Λεξικό των αρχαίων Σελλών (εκδ. οι Σαλοί Σελλοί)
8. Σπύρος Χ.Νεραιδιωτης: Χοροί Ηπείρου (βήματα στην παράδοση)
9. Δημοσθένης Γ. Ευθυμίου : Καστανιά (η γενέτειρα)
10. Σωτήρης Δημητρίου : Ν' ακούω καλά τα' όνομά σου (εκδ. Κέρδος)
11. Παναγιώτα Λάμπρη : Το χάσικο ψωμί (εκδ. Μαλιάρης παιδεία)
12. Δημήτρης Χατζής: Το διπλό βιβλίο (εκδ. ελληνικά γράμματα)
13. <http://lyk-therm.ait.sch.gr/ntopiolalies>
14. clubs.pathfinder.gr/athamanes
15. <http://www.greak-language.gr>
16. www.komvos.edu.gr
17. www.syllogosipiroton.kozanis.gr
18. katograikiko.phpoh.com
19. Artinoi.gr
20. Lithoksou.net/filosofiki.htm
21. Xeftiri.wordpress.com
22. Wikipedia.org/wiki/Αρμανοι